

Hanna Karp*

Akademia Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu – Akademia Nauk Stosowanych

ORCID: 0009-0001-8359-0872

LUDOWE WOJSKO POLSKIE JAKO NARZĘDZIE MEDIALNEJ KONTROLI I PROPAGANDY W OKRESIE STANU WOJENNEGO

Streszczenie

Artykuł opisuje operację wojskową przeprowadzoną przez Ludowe Wojsko Polskie w okresie stanu wojennego, którego początek nastąpił 13 grudnia 1981 r. Chodzi tu o unikalną we współczesnej historii Europy akcję militaryzowania systemu mediów całego państwa. Od opanowania i przejęcia centralnych i regionalnych ośrodków prasy, radia i telewizji, przez proces pacyfikacji poszczególnych redakcji prasowych. Wojskowi prowadzili także pracę propagandystów-komisarzy w redakcjach telewizji, koordynowali centrum propagandowym całej operacji stanu wojennego. Artykuł przedstawia bezprecedensową we współczesnej historii akcję weryfikacyjną dziennikarzy przy udziale funkcjonariuszy wojska w Komitecie ds. Radia i Telewizji, i w jego niektórych oddziałach regionalnych, w tym w Warszawie, Katowicach, Krakowie.

Słowa kluczowe: *media w stanie wojennym, weryfikacja dziennikarzy, militaryzacja mediów*

* Hanna Karp – doktor nauk teologicznych ze specjalizacją religioznawczą uzyskany na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego (2002) w Warszawie; studia doktoranckie w Muenster na Uniwersytecie Westfalskim i w Trewirze; podyplomowe studia dziennikarskie w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie; stopień doktora habilitowanego (2019) w Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie. Opublikowała liczne prace naukowe na temat współczesnych ruchów religijnych oraz medioznawcze – monografie na temat mediów PRL, w tym m.in. służb w mediach i komunistycznej cenzury. Oprócz wieloletniej pracy naukowo-dydaktycznej przez ponad 20 lat pracowała także jako redaktor, publicystka i redaktor naczelny w redakcjach centralnych w Warszawie, publikując setki artykułów prasowych. W latach 2016-2022 ekspert w Krajowej Radzie Radiofonii i Telewizji, od 3 października 2022, członek Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Od 2005 r. na stałe związana z Akademią Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu.

THE POLISH PEOPLE'S ARMY AS A TOOL OF MEDIA CONTROL AND PROPAGANDA DURING MARTIAL LAW

Abstract

The article describes a military operation carried out by the Polish People's Army during the period of martial law introduced on December 13, 1981. This is a unique action in the history of modern Europe to militarize the media of the entire country. From taking over and taking over the central and regional centers of the press, radio and television, to the process of pacifying individual press editorial offices. The military also carried out the work of commissars-propagandists in television editorial offices, and coordinated the propaganda center of the entire martial law operation. The article presents an unprecedented in modern history verification of journalists with the participation of army officers in the Committee for Radio and Television and in some of its regional branches, including Warsaw, Katowice and Krakow.

Keywords: *media under martial law, verification of journalists, media militarization*

~ . ~

Wstęp

Artykuł przedstawia aktywność Ludowego Wojska Polska jako kontrolera komunistycznych mediów i kreatora propagandowych przedsięwzięć w okresie stanu wojennego w latach 1981–1983. Trudno prace wojskowych propagandystów przecenić także w okresie wcześniejszym – instalowania ustroju sowieckiego w Polsce po 1944 r. Tak było także w czasie kolejnych dekad, w każdym z politycznych przesileń. Szczególną operacją, unikalną we współczesnej historii Europy, było militaryzowanie całego systemu mediów przeprowadzone na obszarze Polski Ludowej w grudniu 1981 r. Praca opisuje działalność wojskowych propagandystów, którzy odegrali w okresie stanu wojennego wyjątkową rolę. Wojsko koordynowało wówczas centrum propagandowym całej operacji stanu wojennego, nadzorowało przejmowanie centralnych i regionalnych ośrodków prasy, radia i telewizji, kontrolowało proces pacyfikacji poszczególnych redakcji prasowych w całym kraju. Artykuł przedstawia także niespotykaną we współczesnej historii Europy akcję weryfikacyjną dziennikarzy przy udziale funkcjonariuszy wojska w Komitecie ds. Radia i Telewizji, i w jego niektórych oddziałach regionalnych, w tym w Warszawie, Katowicach, Krakowie.

I. Internowanie i weryfikacja dziennikarzy

Decyzję o strategicznym znaczeniu dla mediów i dziennikarzy w okresie stanu wojennego wprowadziło zarządzenie po 13 grudnia 1981 r. o tak zwanej

weryfikacji dziennikarzy. Chodziło tu o „sprawdzenie ich ‘ideologicznego oblicza’ pod kątem przydatności do realizacji celów wyznaczonych przez Wojskową Radę Ocalenia Narodowego”¹. Element niewłaściwy i nieprzydatny musiał zostać wyeliminowany. Weryfikację poprzedziły internowania. Dziennikarze obok działaczy „Solidarności” byli jedną z najczęściej internowanych grup zawodowych². Z pracowników Radiokomiteu do internowania wytypowano 51 osób. Do rozmów ostrzegawczych przewidziano 81 osób w ramach akcji „Jodła”. Ostatecznie w wyniku agenturalnego rozpoznania, w pierwszych „dniach stanu wojennego akcję rozmów poszerzono do 441 osób”, w tym tylko 13 osób odmówiło podpisania deklaracji lojalności³. W wyniku internowania w dniach 13–14 grudnia 1981 r. zatrzymano 33 osoby, 11 podpisało deklaracje lojalności, unikając internowania; 5 osób poszukiwano⁴.

Nie zachowały się pełne listy internowanych dziennikarzy i dziś, podobnie jak z dokumentacją związaną z weryfikacjami dziennikarzy, nie posiadamy całkowitych list dziennikarzy zatrzymanych czy internowanych. W wyniku akcji

¹ W. Tyrański, *Za co (już) dziękujemy Generalowi. Nie tylko zabici. Po 13 grudnia 1981 wielu złamano karierę zawodową, a nawet życie*: 16.03. 2012; <http://wpolityce.pl/dzienniki/klub-wtorkowy/20457-za-co-juz-dziekujemy-generalowi-nie-tylko-zabici-po-13-grudnia-1981-wielu-zlamano-kariere-zawodowa-a-nawet-zycie> [dostęp: 16.03.2012].

² Jeden z ośrodków internowania dla kobiet w Gołdapi funkcjonował od 9 stycznia do 24 lipca 1982 r. Internowano w nim w tym okresie co najmniej 392 kobiety, najwięcej, bo aż 116 z terenu Dolnego Śląska. Pierwszy transport dotarł na miejsce już na trzy dni przed formalnym powołaniem ośrodka. Na potrzeby propagandy nazywano go „Złotą klatką”. Ze względów propagandowych – ulokowano go w luksusowym, jak na owe czasy, Ośrodku Wczasowym Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Prasy, Książki, Radia i Telewizji. Osadzone kobiety były obiektem stałej nagonki prasy i telewizji. Ukazywano zabiedzonemu społeczeństwu jako wyrzutki, „symbol rozpasanej opozycji”. Kamery telewizyjne rejestrowały warunki, w jakich były przetrzymywane, filmowano bagaże zwalnianych z ośrodka, aby pokazać, jak się „wzbogaciły” na zagranicznej pomocy – „Tu żyją w luksusie i chodzą przynajmniej we własnym przekonaniu w aureoli bohaterów narodowych. Mówi o nich Wolna Europa, BBC i wiele innych zagranicznych radiostacji. Po opuszczeniu Ośrodka musiałyby utonąć w anonimowym tłumie, powrócić do uciążliwej pracy (...) i poddać się tym samym kłopotom codziennym, jakim my, nieprześladowani podlegamy w swym zwyczajnym życiu” – pisał reżimowy literat i dziennikarz białostockiej „Gazety Współczesnej” Dionizy Sidorski. Kobiety były tam pozbawione kontaktu z rodzinami, inwigilowane, namawiane do podjęcia tajnej współpracy. Mimo to w ośrodku istniało intensywne nieformalne życie – dzięki przemyconym odbiornikom słuchano zachodnich rozgłośni, produkowano własne ulotki, wydawano prasę, prowadzono kursy samokształceniowe. Uwięzione próbowały nawet stworzyć wewnątrz gołdapski Uniwersytet Opozycyjny, przeszkodziła temu jednak SB, zob. http://www.ipn.gov.pl/porta1/pl/58/8421/Kobiety_internowane_Goldap_1982_Bialystok_10_grudnia_2008.html [dostęp: 15.06.2012].

³ AIPN, 0236/257, Informacja Departamentu II MSW o realizacji akcji kryptonim „Jodła” i „Klon” podpisana przez gen. bryg. Zdzisława Sarewicza, dyrektora Departamentu II MSW, tajne specjalnego znaczenia, styczeń 1982, Warszawa, t.3, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, dz. cyt., s. 139.

⁴ Tamże, s. 141.

„Klon” przeprowadzono 82 rozmowy ostrzegawcze, internowano 19 osób. Z dokumentacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wynika, że w kolejnych dniach 15–31 grudnia 1981 r. przeprowadzono kolejnych 441 rozmów, w wyniku których „pozyskano do współpracy 128 tajnych współpracowników wraz z kilkudziesięcioma osobami zapewniono kontakt operacyjny. Łącznie w ramach akcji ‘Jodła’ i ‘Klon’ internowano 52 osoby”⁵.

Według danych zebranych przez Zarząd Główny Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich w pierwszych dniach stanu wojennego internowani zostali w Warszawie m.in.: „Małgorzata Jedynak-Pietkiewicz⁶ – redakcja „Camerata”, Piotr Mroczyk

⁵ Tamże.

⁶ W ośrodku internowanych w Gołdapi przetrzymywanych było kilka dziennikarek, Małgorzata Jedynak-Pietkiewicz wspomina, że chcąc „zaakcentować nasze istnienie i zaangażowanie, postanowiłyśmy napisać list do Zarządu Głównego SDP i przedstawić im nasze stanowisko”. List opatrzony datą 3 kwietnia 1982 r. brzmiał: „My dziennikarki, członkinie SDP, internowane w ośrodku w Gołdapi udzielamy całkowitego absolutorium Zarządowi Głównemu SDP, który w ciągu roku wypełniał zadania, do jakich zobowiązał go Nadzwyczajny Zjazd Delegatów i demokratycznie uchwalony statut SDP. Działalność władz naszej zawodowej organizacji pomagała w mozolnym przywracaniu wiarygodności zawodowi dziennikarskiemu, integrowała środowiska wokół spraw ważnych dla Polski, podkreślała służebną rolę naszej pracy dla społeczeństwa. SDP było oparciem dla dziennikarzy, którzy chcieli swój zawód wykonywać uczciwie, bez konfliktów czy kompromisów z własnym sumieniem. Brutalne rozwiązywanie SDP, bezprawne weryfikacje, w wyniku których odsuwa się z zawodu ludzi najuczciwszych i najodważniejszych, to cios wymierzony przede wszystkim w polskie społeczeństwo.

Apelujemy więc do naszych czytelników, telewidzów i słuchaczy, by nie dawali się zwieść pozorom dziennikarstwa. Ostrzegamy, że techniki naszego warsztatu zawodowego, szczególnie RiTV, są wykorzystywane tak, aby fałsz uchodził za prawdę, by wznęcać niepokój, skłócać społeczeństwo i osłabić morale. Solidaryzujemy się ze wszystkimi kolegami, członkami SDP, którzy nie poddali się presji moralnej i szantażowi materialnemu, płacąc za to internowaniem bądź odsunięciem od zawodu dziennikarskiego. Jesteśmy również myślą z kolegami, których sytuacja rodzinna lub zdrowotna zmusiła do pozostania w redakcjach. Każdego dnia stoją oni przed nowym wyborem moralnym, wierzymy, że obronią swoją godność. Wspólnie walczymy o miejsce i czas dla prawdy.

Janina Jankowska – PR, reporter, członek Rady Głównej i Komisji SDP; Małgorzata Jedynak-telewizja, mag. muz. ‘Camerata’; Halina Stefanowska – PR, red. Dla tych co na morzu; Teresa Lachowska – „Tygodnik Piotrkowski”; od IX 1981 r. rzecznik prasowy ZR NSZZ ‘Solidarność’ woj. Piotrkowskiego; Anna Ćwięcek – tyg. ‘Odrodzenie’; NSZZ ‘Solidarność’ do czerwca 1981 r. pracownik PAP; oddział jeleniogórski”, M. Jedynak-Pietkiewicz „Forum Dziennikarzy” 2004, nr 2. List opublikowany został także na łamach książki J. Waglewskiego (oprac.), *Wspomnienia niekontrolowane*, dz. cyt., s. 290-291. Małgorzata Jedynak-Pietkiewicz zmarła 29 maja 2013 r. Od pierwszego dnia niezwykle aktywnie włączyła się w działalność Związku Zawodowego „Solidarność”. Bogusław Kaczyński pisał na wieść o jej śmierci: „W stanie wojennym, przez wiele miesięcy, była internowana w obozie na północy kraju. Odwiedziłem Ją tam. Leżała ciężko chora, ale nie traciła ducha bojowego i ciągle mówiła o zwycięstwie, które musi nadejść. Zwycięstwo nadeszło, ale spowodowało niestety, że wielka kultura została ze środków masowego przekazu zepchnięta do podziemia. Małgosia nigdy nie mogła się z tym pogodzić i do końca życia powtarzała, że nie o taką Polskę walczyła”, <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.403211539792744.1073741834.118749414905626&type=1> [dostęp: 11.06. 2013].

– PR Polonia, Edmund Szałas – PR Polonia, Komorowska – spikerka PR, Marek Jan Owiński – PR, pr. III. We Wrocławiu: Piotr Załuski – przew. „Solidarności” PRiTV, Jarosław Szymkiewicz – TV, Tadeusz Orlicz – TV, Marek Tumidajewicz – TV, Lena Kaletowa – TV, Barbara Trzeciak-Pietkiewicz – TV, Cezary Łagiewski – TV, Mieczysław Zawadowski TV. W Katowicach: Jerzy Sysak – PR, Rafał Szymoński – TV. W Łodzi: Krzysztof Turowski – PR w Szczecinie: Józwiakowski – TV, Jan Ślusarczyk – PR. Internowani i zwolnieni: Alicja Maciejowska – PR, pr. III, Andrzej Jeleński – PR, pr. I, w Łodzi: Marek Madej – TV, Jerzy Binder – TV, w Białymstoku: Tomasz Piotrowski – PRiTV⁷. Część osób, którym udało się uniknąć internowania, ukrywała się. Raport MSW informował: realizując zaplanowane przedsięwzięcia, w warunkach stanu wojennego, do godziny 12.00 dn. 13. bm. internowano 3 173 osoby, to jest ponad 70% liczby założonej⁸.

Z wykazu internowanych sporządzonym przez zastępcę naczelnika Wydziału XII Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wynika, że internowani na dzień 5 kwietnia 1982 r. pracownicy Komitetu ds. Radia i Telewizji to: Adam Brodziak – technika, Chęciński Roman – technika, Zygmunt Gutowski – technika, Piotr Hałaczekiewicz – technika, Konrad Hałaczekiewicz – technika, Małgorzata Jedynak-Zielezińska – dziennikarz, Ewa Komorowska – dziennikarz, Mieczysław Kowalski – technika, Aleksander Małachowski – dziennikarz, Jan Moczulak – technika, Piotr Mroczyk – dziennikarz, Jan Owiński – dziennikarz, Edmund Sałas – dziennikarz, Halina Stefanowska – dziennikarz, Franciszek Wróblewski – technika, Andrzej Żurowski – technika, Janina Jankowska⁹ – dziennikarz, Krzysztof Oczkowski – dziennikarz, Marek Chlebowicz – dziennikarz¹⁰.

⁷ *Szkic do historii SDP*, cz. II, E. Binder (oprac.), <http://www.sdp.pl/pracownia-wolnego-slowa/historia/cz2> [dostęp: 23.05.2013].

⁸ *Szkic do historii SDP*, cz. II, dz. cyt. Dziennikarza Wiesława Cichonia, redaktora naczelnego organu „Solidarności toruńskiej” pisma „Wolne Słowo” „zatrzymano na ulicy w pobliżu Hotelu Asystenckich na Bielanych. Szarpał się i bronił, kontuzjował nawet poważnie jednego z funkcjonariuszy, zawieziono go do aresztu na Wałach gen. Sikorskiego i zamknięto w małej celi. Tam rozpoczął nawoływanie się z zatrzymanymi, podawanie nazwisk (...) Następnego dnia konwój, złożony z kilku autobusów, przejechał przez most na Wiśle i ruszył w kierunku Bydgoszczy [do ZK Potulic]. Mężczyźni przykuci byli do siedzeń autobusu. Jakiś młody zomowiec ostentacyjnie pokazywał internowanym ostre naboje, Cichon krzyknął do niego: Ty gnojku, ty pętaku!”, W. Polak, *Czas ludzi niepokornych*, <http://www.sdp.pl/pracownia-wolnego-slowa/historia/cz2> [dostęp: 23.05.2013].

⁹ Janina Jankowska w stanie wojennym internowana i usunięta z pracy w Polskim Radiu, powtórnie w 1984 r. aresztowana i osadzona w więzieniu za „budzenie niepokojów społecznych”, Krystyna Sprusińska internowana w stanie wojennym, w latach 80. m.in. współpracowała z prasą podziemną (tygodnik „Wola”, Radio Solidarność”, „Głos Mazowsza”).

¹⁰ Zob. AIPN, 0236/257, Wykaz internowanych pracowników Komitetu do spraw Radia i Telewizji przygotowany przez zastępcę naczelnika Wydziału XII Departamentu II MSW, egzemplarz pojedynczy, tajne, 5 kwietnia 1982 r., Warszawa, t. 3, rkps., za: S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja w stanie wojennym*, wyd. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2011, s. 283-284.

Janina Jankowska w stanie wojennym internowana i usunięta z pracy w Polskim Radiu, powtórnie w 1984 r. była aresztowana i osadzona w więzieniu za „budzenie niepokojów społecznych”, Krystyna Sprusińska internowana w stanie wojennym, w latach 80. m.in. współpracowała z prasą podziemną (tygodnik „Wola”, Radio „Solidarność”, „Głos Mazowsza”) ¹¹.

Na podstawie publikacji powstałej w oparciu o zasoby archiwalne Instytutu Pamięci Narodowej „Stan wojenny na Dolnym Śląsku” (Wrocław 2006) oblicza się, że podczas obowiązywania dekretu o stanie wojennym na terenie czterech dolnośląskich województw: wrocławskiego, legnickiego, wałbrzyskiego i jeleniogórskiego – internowano niemal półtora tysiąca osób. W tym gronie – jak zauważa Piotr Załuski, wieloletni dziennikarz wrocławskiej telewizji – „znalazło się ok. 50 dziennikarzy i pracowników związanych z tzw. oficjalną prasą, z radiem lub telewizją oraz młodzi dziennikarze zatrudnieni w prasie związkowej i niezależnym radiu”¹². Czas zatrzymania dziennikarzy we Wrocławiu na przesłuchanie ograniczał się zwykle do 48 godzin. Okresy internowania były zróżnicowane – od kilku dni do wielu miesięcy. Aresztowani byli objęci inną dyscypliną karną prawa stanu wojennego. Zwykle czas do procesu spędzali w surowym areszcie. Nie wszyscy należeli do Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Jednak wszyscy tworzyli nurt niezależnej opinii, dążyli do prowadzenia publicznej debaty na najważniejsze dla Polaków tematy bez ograniczeń ¹³.

¹¹ Zob. D. Wicenty, *Załamanie na froncie ideologicznym. Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich od Sierpnia '80 do stanu wojennego*, Gdańsk 2012, s. 260-261.

¹² P. Załuski, *Internowania dziennikarzy na Dolnym Śląsku*, „Forum Dziennikarzy” nr 91-92 (2009), s. 78.

¹³ Lista osób (48) internowanych, zatrzymanych lub aresztowanych dziennikarzy Dolnego Śląska, opracowana przez Piotra Załuskiego, **z telewizji wrocławskiej**: 1. Barbara Trzeciak-Pietkiewicz TVP Wrocław, internowana; 2. Lena Wojtas-Kaletowa zastępca red. nacz. ds. publicystyki i informacji TYP Wrocław, internowana; 3. Julita Karkowska, TVP Wrocław (zatrzymana do przesłuchania), 4. Piotr Bielawski współpracownik TYP Wrocław, internowany; 5. Stanisław Kubiak TVP Wrocław, int. 6. Jacenty Lipiński-technik TVP Wrocław, aresztowany w sprawie nadawania nielegalnych audycji i produkcji sprzętu radiowego; 7. Cezary Łagiewski reżyser TVP Wrocław, internowany; 8. Sławoj Nowak TVP Wrocław (za trzymany do przesłuchania); 9. Tomasz Orlicz TVP Wrocław, internowany 10. Jarosław Szymkiewicz – TVP Wrocław, internowany; 11. Marek Tumidajewicz TVP Wrocław, internowany; 12. Wiesław Wodecki zastępca red. nacz. d/s artystycznych TVP Wrocław, internowany; 13. Piotr Załuski-TVP Wrocław i przew. KKK NSZZ „Solidarność” RiTV, internowany; 14. Mieczysław Zawadowski, redaktor naczelny TVP Wrocław (zatrzymany do przesłuchania); 15. Czesław Zbroch – Stacje RTV, internowany. **Z wrocławskiego radia**: 1. Małgorzata Goetz Polskie Radio Wrocław, internowana; 2. Agnieszka Kocot-Sowa – Polskie Radio Wrocław, internowana; 3. Leszek Długosz – technik Polskie Radio Wrocław, internowany; 4. Jacek Kowalski – Polskie Radio Wrocław, internowany; 5. Tadeusz Łączyński – Polskie Radio Wrocław i Radio „Solidarność”, internowany; 6. Janusz Mencil – PR Wrocław, internowany; 7. Marek Staśko – PR Wrocław, internowany. 8. Wacław Sondej – PR Wrocław, internowany. Z gazety Zarządu Regionu „Solidarność Dolnośląska” oraz biuletynu „Z dnia na dzień”: 1. Jarosław Broda –

II. Zasady weryfikacji kadr dziennikarskich i pracowników administracji

Tak nasilona i bezprecedensowa polityczna weryfikacja w środowisku dziennikarzy radiowych i telewizyjnych miała miejsce tylko w okresie stanu wojennego. Cały jej przebieg, bez względu na wynik każdego z weryfikowanych, miał dodatkowo upokarzać i zastraszać. Barbara Rogalska, pracownik Telewizji Polskiej w stanie wojennym, podkreślała, że weryfikowani dziennikarze czekali w zatłoczonych korytarzach, po których przechadzali się uzbrojeni żołnierze. Dawne pokoje redakcyjne były pozamykane. Urlopowani dziennikarze jako specyficzne miejsce spotkań wspominali kolejki po pensje. Rogalska pisała: „Staliśmy godzinami na kilkunastostopniowym mrozie. Oczywiście nie przed gmachami radia i telewizji, bowiem zapłatę zorganizowano w szkole przy ulicy Joliot-Curie. Straż pełnili uzbrojeni żołnierze. Przed świętami Bożego Narodzenia 1981 r. zgodnie stali w tej kolejce urzędnicy, sprzątaczkę, ówczesne gwiazdy telewizyjne, dziennikarze i aktorzy. Ten upokarzający proceder trwał jeszcze kilka miesięcy, tyle że pensje wypłacano w coraz to innych miejscach, a kolejka wyczekujących – wraz z przywracaniem do pracy niektórych osób – się zmniejszała. Trudno jednak zapomnieć tę ostatnią, przedświąteczną wypłatę z grudnia 1981 roku. Czuliśmy się jak więźniowie – zniewoleni i upokorzeni”¹⁴.

Osoby niezaweryfikowane nie miały szans podjęcia pracy w zawodzie. Część z nich w ogóle nie zgłosiło się na weryfikację, a inni, mimo pozytywnej oceny

„Solidarność Dolnośląska”, internowany; 2. Stanisław Huskowski – „Solidarność Dolnośląska”, aresztowany i internowany; 3. Andrzej Jakubowicz „Solidarność Dolnośląska”, internowany; 4. Teresa Koczarska „Solidarność Dolnośląska”, internowana; 5. Wincenty Korsan – „Solidarność Dolnośląska” internowany; 6. Sławomir Najnigier – „Solidarność Dolnośląska” internowany; 7. Sotyris Paskos – grafik „Solidarności Dolnośląskiej”; 8. Marek Aureliusz Pedziwoł „Solidarność Dolnośląska”, internowany; 9. Agnieszka Siderska „Solidarność Dolnośląska”, internowana i aresztowana; 10. Mirosław Spychalski „Solidarność Dolnośląska” internowany; 11. Edward Wielkoszyński „Solidarność Dolnośląska”, internowany; 12. Zenon Pałka – biuletyn „Z dnia na dzień”, internowany; 13. Jan Sobczyk – biuletyn „Z dnia na dzień”, internowany; 14. Danuta Stołecka – biuletyn „Z dnia na dzień”, internowana; 15. Elżbieta Tarka – biuletyn „Z dnia na dzień”, internowana.

Z Radia „Solidarność” przy Zarządzie Regionu: 1. Wiktor Grotowicz – Radio „Solidarność”, internowany; 2. Anna Bujwid – Radio „Solidarność”, aresztowana i internowana; 3. Krzysztof Grzelczyk – Radio „Solidarność”, internowany; 4. Jerzy Karwelis – Radio „Solidarność”, internowany; 5. Krystyna Knihiniecka-Hołownia – Radio „Solidarność”, internowany; 6. Aleksander Gleichgewicht – Radio „Solidarność”, internowany; 7. Sławomir Wujczyk – technik Radia „Solidarność”, internowany.

Z innych redakcji dolnośląskich: 1. Wanda Ćwieczek tygodnik „Odrodzenie”, Jelenia Góra, internowana; 2. Andrzej Piesiak red. nac. tygodnika „Odrodzenie Jelenia Góra”, internowany; 3. Stanisław Skotny radiowezel „DoImelu”, internowany, P. Załuski, *Internowania dziennikarzy na Dolnym Śląsku*, „Forum Dziennikarzy” nr 91-92 (2009), s. 78.

¹⁴ B. Rogalska, *Weryfikacja. I potem...* w: Waglewski J. (red.), „Wspomnienia niekontrolowane. Z historii PRL – Dziennikarze”, cz. II, Gdańsk 2006, s. 193, 197.

zrezygnowali pracy. Utrata pracy dla dziennikarzy radiowych i telewizyjnych była szczególnie dotkliwa. Literat czy dziennikarz prasowy wyrzucony z jednej redakcji mógł próbować (jeśli nie było zapisu na jego nazwisko) przysyłać teksty do innej, choćby pod pseudonimem. Tak zwany radiowiec czy dziennikarz telewizyjny, odchodząc z rozgłośni radiowej czy telewizyjnej tracił swój warsztat pracy i z czasem także umiejętności warsztatowe. Musiał więc przekwalifikowywać się na dziennikarstwo prasowe, albo – co zdarzało się często – odchodził z zawodu¹⁵.

Dziennikarze telewizyjni podkreślają, w tym Bogusław Dąbrowa-Kostka, krakowski operator filmowy, reżyser filmów dokumentalnych i fotografik, że weryfikacja miała szczególnie ostry przebieg w radiu i telewizji, traktowanej jako jednostka zmilitaryzowana. Obejmowała praktycznie wszystkich pracowników: operatorów, realizatorów, montażystów, realizatorów dźwięku, czy szefów poszczególnych działów. Według jego przybliżonych danych pracę w radiu i telewizji w całej Polsce straciło około 800 osób, a uwzględniając redakcje prasowe – około 10 tys. „Niestety – twierdzi Dąbrowa-Kostka – nikt nigdy nie obliczył, ile osób naprawdę zwolniono w wyniku weryfikacji”¹⁶.

Zasady weryfikacji kadr dziennikarskich oraz pracowników administracji, techniki i kolportażu w prasie, radiu i telewizji z grudnia 1981 r. określały, że weryfikację zespoły prowadzą przez cztery instytucje: Centralny Sztab Informacji i Propagandy; wojewódzkie sztaby informacji i propagandy; Centralny Komitet SD w konsultacji z centralnym sztabem; Naczelny Komitet ZSL w konsultacji z centralnym sztabem. Zespoły do przeprowadzenia weryfikacji zlecono Centralnemu Sztabowi Informacji i Propagandy wśród dziennikarzy centralnej prasy; dziennikarzy w Komitecie ds. Radia i telewizji w Warszawie; dziennikarzy PAP, CAF, PA Interpress. Wyraźne wskazanie zaleca, iż zespoły weryfikacyjne powinny pracę najpóźniej rozpocząć 21 grudnia 1981 r. Wnioski z przeprowadzonej weryfikacji stanowić miały podstawę do decyzji kadrowych w prasie, agencjach, wydawnictwach prasowych, radiu, telewizji, drukarniach i kolportażu. Dziennikarze i osoby zajmujące kierownicze stanowiska mogły być zatrudnione tylko jako osoby akceptujące program i politykę partii¹⁷.

Wydział Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR przedstawił w opracowaniu z 31 grudnia 1981 r. obszerny poglądowy raport nt. sytuacji środowiska dziennikarskiego i zadań pracy partyjnej w tym środowisku na okres po 13 grudnia. Zawarto w nim podstawowe założenia i kierunki działalności informacyjno-propagandowej prasy, radia i telewizji, opierając się na bazie przemówienia

¹⁵ Zob. P. Szulc, *Dziennikarze władzy, władza dziennikarzom. Aparat represji wobec środowiska dziennikarskiego*, Warszawa 2010, s. 28.

¹⁶ W. Tyrański, *Za co (już) dziękujemy Generałowi ...*, art. cyt.

¹⁷ Zob., Archiwum IPN, Gabinet Ministra Spraw Wewnętrznych, 1585/1002, Zasady weryfikacji kadr dziennikarskich oraz pracowników administracji, techniki i kolportażu w prasie, radiu i TV, przed 21 grudnia 1981, Warszawa, oryginał, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja w stanie ...* dz. cyt., s. 119, 121.

gen. W. Jaruzelskiego z 13 grudnia 1981 r., oficjalnych dokumentów, aktów prawnych, itp. Jako priorytetowe wytyczne posłużyły działania weryfikacji dziennikarzy prasy, radia, telewizji, agencji prasowej; weryfikacja pracowników wydawnictw, drukarni, kolportażu oraz technik i służb pomocniczych w radiu i telewizji. Raport głosi, że weryfikacja jest warunkiem niezbędnym dla podjęcia działalności zawodowej w funkcjonujących, bądź „stopniowo reaktywowanych redakcjach i instytucjach prasowych, radia i telewizji”¹⁸. Jako cel weryfikacji przedstawiono „dokonanie oceny linii redakcyjnej poszczególnych zespołów, a także twórczości dziennikarskiej, aktywności i postawy poszczególnych dziennikarzy w okresie od sierpnia 1980 r. oraz określenie stosunku do decyzji z 13 XII 1981 r.”¹⁹.

Z opracowania wynikają dalsze wytyczne dotyczące szczegółowego postępowania z weryfikowanymi pracownikami mediów. Osoby i rozmowy indywidualne z poszczególnymi dziennikarzami stanowić będą podstawę decyzji dotyczącą „wznawiania – bądź zaniechania wydawania poszczególnych tytułów prasowych oraz podejmowania pracy dziennikarskiej przez poszczególne osoby i kształtowania kierownictw zespołów dziennikarskich”²⁰. Weryfikację dziennikarzy w Warszawie zlecono zespołom powołanym przez Centralny Sztab Informacji i Propagandy, a w terenie przez wojewódzkie sztaby informacji i propagandy. Weryfikację pracowników wydawnictw, drukarni, kolportażu, techniki, itp. prowadziły zespoły powołane wspólnie przez komitety wojewódzkie oraz – odpowiednio RSW bądź Komitet ds. radia i TV²¹. Przez okres weryfikacji i do czasu wznowienia redakcji dziennikarze i inni pracownicy, pozostawać mieli na płatnych urloпах. Do czasu wznowienia pracy redakcji Wydział Prasy, radia i TV KC oraz komitety wojewódzkie: „pracują z aktywnym partyjnym środowiska dziennikarskiego, wykorzystując jego potencjał i doświadczenie w pracy ideowo-politycznej i propagandowej partii”²².

III. Weryfikacja w ośrodku Komitetu Radia i Telewizji Warszawa

Weryfikacja w ośrodku Komitetu Radiofonii i Telewizji (funkcjonująca w dokumentach Radiokomitetu także jako przegląd kadrowy) w Warszawie

¹⁸ AAN, KC PZPR, 1354/1829, Opracowanie Wydziału Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR dotyczące sytuacji środowiska dziennikarskim oraz zadań partii w stosunku do środków masowego przekazu w warunkach stanu wojennego, 31 grudnia 1981, Warszawa, k.83-96, kopia (mikrofilm), mps, za: D. Wicenty, *Załamane na froncie ideologicznym. Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich od Sierpnia’80 do stanu wojennego*, Gdańsk 2012, s. 488.

¹⁹ Tamże, s. 489.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² D. Wicenty, *Załamane na froncie...*, dz. cyt., s. 489.

rozpoczęła się w pierwszej dekadzie stycznia 1982 r. Dla przeprowadzenia „przeglądu” powołano 10 komisji w centrali i 23 w terenie (7 ośrodków telewizyjnych i 16 rozgłośni regionalnych)²³. Powołano 33 zespoły główne oraz 103 podkomisje, w których pracowało 579 osób. Przeprowadzono 6250 rozmów indywidualnych z ponad 9560 pracownikami. Komisje wnioskowały rozwiązanie umów pracy z 513 osobami (z centrali 299, w terenie 214). Zmieniono rodzaj umów o pracę lub przeniesiono na inne stanowiska ze 109 pracownikami, przedłużono urlopy stanu wojennego ze 134 pracownikami (w centrali ze 100 osobami i w terenie z 34)²⁴.

W zbiorach IPN nie zachowały się dokumenty i pełne listy zawierające wykazy osób weryfikujących. Jednak historycy i badacze co jakiś czas docierają do list szczątkowych, rozproszonych w dawnych archiwach urzędów wojewódzkich czy dawnych redakcji lub stowarzyszeń dziennikarskich. Komisje weryfikacyjne tworzyli m.in. przedstawiciele Wydziału Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR, funkcjonariusze MSW i oficerowie Wojska Polskiego. Z ramienia Komitetu Centralnego występowali: Sołtys, Prygulski i Rudnicki. W weryfikacji brał udział zastępca kierownika Wydziału Kultury Komitetu Warszawskiego PZPR, Zdzisław Kępiński²⁵.

W ramach sprawdzenia dziennikarskich kadr przeprowadzono rozmowy z blisko 6250 osobami spośród 9200 zatrudnionych na koniec stycznia 1982 r. (z tego niemal 4250 rozmów odbyło się w centrali Komitetu Radia i Telewizji). W ich wyniku zwolniono 513 osób (w tym 299 z centrali). Większość z nich (272 osoby) stanowili dziennikarze (w tym 160 z Radiokomitetu). Ponadto komisje wniosły o odwołanie ze stanowisk kierowniczych lub „dokonanie zmian w aktualnym stosunku pracy” wobec 109 osób i przeprowadzenie ponownych rozmów i ocen w przypadku 134 pracowników (w tym 100 centrali). Spośród 214 odwołań od decyzji komisji weryfikacyjnych pozytywnie rozpatrzono 4941²⁶.

²³ Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, 1804/3, Cele zasady i organizacja przeglądu pracowników Polskiego Radia i Telewizji zatwierdzone przez prezydium Komitetu ds. Radia i Telewizji 4 stycznia 1982 r., do użytku służbowego, 4 stycznia Warszawa, t. 1, b.p., kopia, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, dz. cyt., s. 147.

²⁴ Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, Komitet ds. Radia i Telewizji, 1804/3, Tezy na naradę aktywu Polskiego Radia i telewizji „Nasze zadania po VII Plenum KC PZPR”, marzec 1982 r., Warszawa, t. 3, b.p., oryginał, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, dz. cyt., s. 259.

²⁵ Z danych ODiZP TVP S.A., 1919/43, Sprawozdanie pełnomocnika-komisarza KOK w Komitecie ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” z całokształtu działalności Komitetu ds. Radia i Telewizji oraz pracy pełnomocników-komisarzy KOK za okres od 13 XII 1981 r. do 25 VII 1983 r., 4 sierpnia 1983 r., s. 2., cyt., za: G. Majchrzak, *Wierność albo weryfikacja*, „Biuletyn IPN” 2007, nr 12, s. 71.

²⁶ Z danych ODiZP TVP S.A., 1919/43, Sprawozdanie pełnomocnika-komisarza KOK w Komitecie ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” z całokształtu działalności Komitetu do spraw Radia i Telewizji oraz pracy pełnomocników-komisarzy KOK za okres od 13 XII 1981 r. do 25 VII 1983 r., 4 sierpnia 1983 r., s. 2., cyt., za: G. Majchrzak, *Wierność albo weryfikacja...*, s. 73; zob. także: Szkic do historii SD RP, cz. II, E. Binder (red.), <http://www.sdp.pl/pracownia-wolnego-slowa/historia/cz2> [dostęp: 23.05.2013].

Weryfikacje nie były jedyną formą represjonowania niepokornych. Według danych zebranych przez warszawski zespół dziennikarzy – członków NSZZ „Solidarność” – w związku z wprowadzeniem stanu wojennego aresztowano i internowano ponad trzydziestu pracowników radia i telewizji. W konsekwencji tych działań „oczyszczone” rozgłosie mogły pełniej realizować wytyczne władz²⁷.

W warszawskiej części Komitetu ds. Radia i Telewizji aresztowano lub internowano ponad 30 osób, przede wszystkim z obsługi „Dziennika Telewizyjnego”, ówczesnej głównej audycji propagandowej. Weryfikacje rozpoczęte w grudniu 1981 r. najszybciej zaczęły się w prasie, następnie w radiu i telewizji. Indywidualne zespoły „rozmów” z dziennikarzami prowadziły komisje weryfikacyjne z precyzyjnie wyznaczonym składem. Utworzono trzy rodzaje takich komisji. Weryfikacje dziennikarzy i redakcji prasy centralnej i agencji prasowych prowadzili przedstawiciele Wydziału Prasy, Radia i Telewizji KC PPZPR, Komitetu Warszawskiego PZPR, Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Zarządu Głównego Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” oraz Głównego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk. Drugi rodzaj komisji weryfikacyjnych ustanowiono dla dziennikarzy zatrudnionych w Komitecie ds. Radia i Telewizji, w jej skład wchodził przedstawiciel: Wydziału Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR, Komitetu Warszawskiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Kierownictwa Radiokomitetu oraz Głównego Urzędu Kontroli Prasy i Wydawnictw. Trzeci rodzaj komisji odpowiadał za weryfikację prasy Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego, tworzyli ją: przedstawiciele kierownictwa tych partii, Centralnego Sztabu Informacji i Propagandy, Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Głównego Urzędu Kontroli Prasy i Wydawnictw²⁸. Z innych, nieco późniejszych protokołów egzekutywy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej wynika, iż w warszawskim Komitecie ds. Radia i Telewizji zwolniono 334 osoby, w tym na 178 odwołujących się przywrócono do pracy 40²⁹.

Powołane w stanie wojennym Wojewódzkie Sztaby Informacji i Propagandy zajmowały się weryfikacją kadr dziennikarskich i opiniowaniem programów

²⁷ Z danych ODiZP TVP S.A., 1919/43, Sprawozdanie pełnomocnika-komisarza KOK w Komitecie ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” z całokształtu działalności Komitetu do spraw Radia i Telewizji oraz pracy pełnomocników-komisarzy KOK za okres od 13 XII 1981 r. do 25 VII 1983 r., 4 sierpnia 1983 r., s. 2., dz. cyt.

²⁸ AIPN, 1585/1002, Zasady weryfikacji kadr dziennikarskich oraz pracowników administracji, techniki i kolportażu w prasie, radiu i TV, b. d., cyt. za: G. Majchrzak, *Weryfikacja dziennikarzy...*, dz. cyt., s. 289-290.

²⁹ APW Otwock, KD PZPR Warszawa-Mokotów, 101/IV-26, Protokół posiedzenia egzekutywy KD PZPR Warszawa-Mokotów z dn. 31 marca 1983, k. 110, za: T. Ruzikowski, dz. cyt., s. 85.

radiowo-telewizyjnych. Zawieszenie większości gazet i emisji programów radiowych i telewizyjnych bardzo ułatwiło pracę weryfikatorów. Mieli oni za zadanie uzyskanie w szeregach redaktorów i dziennikarzy, jak pisano w materiałach wewnętrznych dla kierownictwa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej: „uzyskanie jednoznacznego poglądu o stanowisku dziennikarzy (...) w kwestiach zasadności wprowadzenia stanu wojennego, kierowniczej roli partii w życiu kraju, kierowniczej roli partii i stronnictw w środkach masowej informacji (...) podstawowych pryncypiów polityki zagranicznej PRL”³⁰.

Komisje i zespoły weryfikacyjne tworzyli ludzie wywodzący się ze Służby Bezpieczeństwa, wydziału prasy Komitetu Centralnego PZPR, wojska i redaktorów naczelnych poszczególnych redakcji, którzy przeszli pozytywnie wstępną weryfikację³¹. Pion artystyczny kadry dziennikarskiej Telewizji Polskiej weryfikowała komisja w składzie: Józef Rudnicki – KC PZPPR, Bogdan Michalski – KW PZPR, Przemysław Marcisz – Główny Urząd Kontroli Prasy i Wydawnictw, Stefan Zieliński – Główny Zarząd Polityczny Wojska Polskiego, Stanisław Milewicz – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Jerzy Bajdor – Komitet ds. Radia i TV. Rozmowy weryfikacyjne odbywały się w dniach: 12 I–2 II 1982 r. W przedłożonym protokole z weryfikacji komisja zaleciła zwolnić z Komitetu ds. Radia i Telewizji następujące osoby³²:

Barbarę Iwanowską-Rogalską – kierownika redakcji, Janusza Byszewskiego – młodszego redaktora, Janinę Makowiecką – redaktora, Wiktora Mellerę – publicystę, Zdzisława Kura – szefa kierowników produkcji, Antoniego Dzeduszyckiego – starszego publicystę, Urszulę Lityńską – publicystkę, Stanisława Januszewskiego – starszego publicystę, Martę Piszczatowską – zastępcę kierownika redakcji, Małgorzatę Dymek-Karpińską – redaktora. Z Zajmowanego stanowiska zalecano zwolnić: Tadeusza Kraśkę – zastępcę redaktora naczelnego, Stanisława Trzaskę – kierownika redakcji, Elżbietę Dryll-Glińską – kierownika produkcji. Przedłużyć urlop zlecono: Pawłowi Sosnowskiemu – redaktorowi, Pawłowi Rzepkowskiemu – młodszemu redaktorowi.

W Naczelnej Redakcji Widowsk Publicystycznych i Form Dokumentalnych TV zlecono zwolnić z Komitetu ds. Radia i TV: Mariusza Waltera – redaktora naczelnego; Stefana Truszczyńskiego – zastępcę redaktora naczelnego, Macieja Wierzyńskiego – zastępcę redaktora naczelnego, Jacka Snopkiewicza – kierownika redakcji, Jacka Sztandarskiego – p.o. sekretarza redakcji, Anielę Dudę – ekonomistkę, Artura Rutkowskiego – kierownika produkcji, Jana Szczepelkę – redakto-

³⁰ A. Paczkowski, dz. cyt., s. 106.

³¹ W. Władyka, dz. cyt., s. 68.

³² Zob. AAN, KC PZPR, Wydział Kultury, LVI- 392, Protokół z rozmów weryfikacyjnych z kadrą dziennikarską pionu artystycznego Telewizji Polskiej, po 2 lutym 1982 r., Warszawa, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, dz. cyt., s. 177-191.

ra, Ninę Terentiew – starszą publicystkę. Przedłużyć urlop zalecono: Magdalenie Umer – publicystce, Walterowi Chelstowskiemu – redaktorowi.

W Naczelnej Redakcji Programów Filmowych zlecono zwolnić z pracy w Komitecie ds. Radia i Telewizji: Jacka Fuksiewicza – naczelnego redaktora, Barbarę Krzysztoń – starszą redaktor, Grażynę Rogalską – ekonomistkę, Tadeusza Kłaczковского – redaktora. Przedłużyć urlop zlecono: Romie Pawłowicz – referentowi technicznemu.

W Naczelnej Redakcji Widowisk Teatralnych TV zlecono zwolnić z Komitetu ds. Radia i TV: Witolda Krajewskiego – sekretarza redakcji w Studiu Faktu i Sensacji, Marka Strasza – pracownika. Z zajmowanego stanowiska zlecono zwolnić: Jana Buchwalda – sekretarza programowego, Katarzynę Kętrzyńską-Sonelską – sekretarza red. naczelnego, Małgorzatę Pałasz – kierownika zmiany. Przedłużyć urlop zlecono: Ewie Domańskiej, kierownikowi sekcji w Dyrekcji Teatrów, Kazimierzowi Staśkiewiczowi – kierownikowi sekcji w Dyrekcji Teatrów, Beacie Statkiewicz – pracownikowi Dyrekcji Teatrów.

W Naczelnej Redakcji Programów Rozrywkowych zlecono zwolnić z zajmowanego stanowiska: Barbarę Pietkiewicz – naczelnego redaktora. Zwolnić z Komitetu ds. Radia i TV zlecono: Irenę Popoff-Szczepańską – zastępcę kierownika redakcji form estradowych, Mirosławę Filipek – młodszego redaktora, Małgorzatę Jedynek – zastępcę kierownika redakcji „Camerata”. Przedłużyć urlop zlecono: Annie Krajewskiej – starszemu red. techniczno-programowemu.

W Naczelnej Redakcji Programów Muzycznych zlecono zwolnić z Komitetu ds. Radia i TV: Barbarę Olędzką – redaktora, Marka Zielińskiego – redaktora, Grzegorza Michalskiego – starszego publicystę. Z zajmowanego stanowiska zlecono zwolnić: Jana Grzybowski – sekretarza Naczelnego Redakcji. Przedłużyć urlop: Bogdanowi Raczkowskiemu – redaktorowi, Jolancie Jojnowicz – redaktor technicznemu.

W Naczelnej Redakcji Telewizyjnych Filmów Fabularnych zwolnić z Komitetu ds. Radia i TV zlecono zwolnić: Mariana Kubere – kierownika redakcji, Mariana Pilota – zastępcę kierownika redakcji, Carmen Szewc – redaktor. Przedłużyć urlop zlecono: Wojciechowi Jedykiewiczowi – kierownikowi redakcji, Krystynie Stefańskiej – sekretarzowi redakcji.

W pionie Głównego Scenografa zlecono zwolnić z Komitetu ds. Radia i Telewizji: Xymenę Zaniewską – głównego scenografa, Ewę Kossakowską – scenografa. Zwolnić z funkcji kierowniczej zlecono: Marcina Stajewskiego – zastępcę głównego scenografa. W pionie Głównego Reżysera zwolnić z Komitetu ds. Radia i TV zlecono zwolnić: Michała Bogusławskiego – zastępcę głównego reżysera, Janusza Rzeszewskiego – zastępcę głównego reżysera, Stanisława Pieniaka – reżysera. Przedłużyć urlop zlecono: Annie Bytnerowicz – asystent reżysera.

W dyrekcji programowej zwolnić z Komitetu ds. Radia i Telewizji zlecono zwolnić: Jana Fronczaka – inspektora emisji. W sekretariacie dyrektora generalnego ds. artystycznych zlecono zwolnić z Komitetu ds. Radia i Telewizji: Kazimierza Żurawskiego – zastępcę red. naczelnego.

W sumie do zwolnień i zwolnień ze stanowisk zakwalifikowano 49 osób. Pod każdym nazwiskiem do zwolnienia w protokole widnieje notka uzasadniająca decyzje komisji, niektóre są bardzo rozbudowane, jak ta dotycząca Mariusza Waltera. W tym wypadku komisji nie podobało się, że tworzył on wokół siebie atmosferę wyjątkowego specjalisty, obdarzonego szczególnymi umiejętnościami zawodowymi przy równoczesnym braku zdolności samokrytyki i uników w jednoznacznym określeniu politycznym; podobne zarzuty stawiano scenograf Xymenie Zaniewskiej³³. Wielu redaktorom zarzucano całkowity brak rozeznania politycznego, nieprawidłowe oceny polityczne, chwiejność polityczną, czy niezrozumienie w pełni „roli ‘Solidarności’ w demontażu państwa”³⁴. Innym zarzuczano m.in. związki z ekstremalnym nurtem „Solidarności”, brak uzasadnienia dla wprowadzenia stanu wojennego, złożenie legitymacji partyjnej lub aktywny udział w pracach „Solidarności”.

Kolejne rozmowy weryfikacyjne z kadrą kierowniczą redakcji informacyjno-publicystycznych Telewizji Polskiej, przeprowadziła przez komisję weryfikacyjną w składzie: Stanisław Sołtys – Wydział Prasy, Radia i TV KC PZPPR; Edward Wojtara – Główny Zarząd Polityczny Wojska Polskiego, Andrzej Karliński – KW PZPR, Andrzej Pyć – Biuro Prasowe Rządu, Tadeusz Ratajski – Główny Urząd Propagandy i Wydawnictw, Janusz Konarski – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Władysław Snarski – Komitet ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja”³⁵. Przeprowadzono rozmowy z: Erazmem Fethke, Włodzimierzem Piotrowskim, Józefem Węgrzynem, Arturem Howzanem, W. Orłowskim, R. Sawickim, R. Dobrzyńskim, J. Dulębą, R. Sujeckim, Grzegorzem Woźniakiem, Witoldem Stefanowiczem, Bogdanem Chajewskim, Andrzejem Kozera. We wnioskach końcowych rozmów komisja oceniła, że wszyscy rozmówcy: „zaprezentowali prawidłową ocenę polityczną działań ‘Solidarności’ i pozastatutowych poczynąń SDP w okresie przed 13 grudnia. Przedstawili też pogląd, że wprowadzenie stanu wojennego było niezbędne dla zapobieżenia dalszemu rozpadowi struktur państwa, upadku gospodarki, czego następstwem mogła być tragedia narodowa o nieobliczalnych konsekwencjach. W okresie od sierpnia 1980 r. jako kierujący Dziennikiem Telewizyjnym, starali się działać na rzecz socjalistycznej

³³ Tamże, s. 181-182.

³⁴ Tamże, s. 185.

³⁵ Zob. AAN, Urząd Rady Ministrów, Biuro Prasowe Rządu, 222/545, *Protokół z rozmów weryfikacyjnych z kadrą kierowniczą redakcji informacyjno-publicystycznych Telewizji Polskiej, luty 1982 r.*, Warszawa, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja...* dz. cyt. s. 192.

odnowy, wspierając politykę partii i rządu”³⁶. Komisja weryfikacyjna zapoznała się także z przebiegiem rozmów zespołu powołanego przez Redaktora Naczelnego Dziennika Telewizyjnego Erazma Fethkego z dziennikarzami nie funkcyjnymi. W efekcie, w wyniku tych rozmów, zespół zaproponował rozwiązanie umowy o pracę z następującymi pracownikami Naczelnej Redakcji Dziennika Telewizyjnego: Danutą Pacyńską-Drzewińską, Haliną Bińczuk, Wandą Nadobnik, Anną Kobrzyńską, Grażyną Walkiewicz, Leszkiem Gwiazdą, Markiem Chlebowiczem³⁷. Na urlopowanie lub szkolenia skierowano następujących dziennikarzy: Henryka Suchara, Zdzisława Bieleckiego, Katarzynę Perzyńską, Elżbietę Zamiatowską, Justynę Ziółkowską³⁸.

Rozmowy komisji weryfikacyjnej z kierownictwem (Czesławem Sandelewskim, Stefanem Janusiewiczem, Andrzejem Żmudą, Franciszkiem Skierowskim, Wiesławą Krajewską, Ryszardem Bójko, Stanisławem Auguścikiem, Jerzym Redlichem, Czesławem Durajem, pominięto osobę Andrzeja Bobera) kolejnego działu – Naczelnej Redakcji Publicystyki zaowocowały konkluzją, iż jej członkowie „prawidłowo oceniali działalność polityczną ekstremistycznych kierownictw NSZZ „Solidarność” i SDP. Stan wojenny – zdaniem rozmówców – był jedyną alternatywą postępującej anarchii prowadzącej wprost do wojny domowej. (...) Wszyscy z wyjątkiem red. Redlicha uważali, że red. Bober ze względów programowych, etycznych i charakterologicznych powinien odejść z pracy w redakcji”³⁹. Zaproponowano, w wyniku rozmów zespołu weryfikacyjnego, powołanego przez red. nacz. Naczelnej Redakcji Publicystyki ds. rozmów z dziennikarzami niefunkcyjnymi, rozwiązać umowę z następującymi redaktorami: Andrzejem Boguszem, Andrzejem Boberem, Jackiem Gralewskim, Łucją Klimas, Jolantą Łopuszyńską⁴⁰.

Rozmowy Komisji Weryfikacyjnej z kierownictwem Naczelnej Redakcji Programów Telewizyjnych o Krajach Socjalistycznych (Karolem Bieleckim – red. naczelnym, Lechem Piotrowskim, Markiem Sieczkowskim, Bogusławem Wołoszańskim, Jadwigą Stefanowicz) pozwoliły na następujące konkluzje: „wszyscy w rozmowach przedstawili jednoznacznie zgodne z linią partii oceny w sprawach działalności kierownictwa ‘Solidarności’, kierowniczej grupy SDP, a także konieczności wprowadzenia stanu wojennego. Działalność redakcji w popularyzacji osiągnięć krajów socjalistycznych zasługuje na uznanie”⁴¹. Pełnym sukcesem zakończyły się rozmowy i ustalenia Komisji Weryfikacyjnej z kierownictwem Naczelnej redakcji Programów Rolnych i Gospodarki Żywnościowej. Wszyscy

³⁶ S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja...* dz. cyt. s. 193-194.

³⁷ Tamże, s. 194-195.

³⁸ Tamże, s. 196.

³⁹ Tamże, s. 197-198.

⁴⁰ Tamże, s. 199-200.

⁴¹ Tamże, s. 201.

członkowie kierownictwa (Mieczysław Kurek, Jan Gocel, Zbigniew Pawelec, Teresa Grabowska, Maciej Zaniecki) posiadali „prawidłowe poglądy na rozwój sytuacji społeczno-politycznej od sierpnia 1980 r. do chwili wprowadzenia stanu wojennego, który uważają za konieczny w okolicznościach, jakie powstały pod koniec 1981 r.”⁴².

Komisja Weryfikacyjna prowadziła jeszcze rozmowy z kierownictwem działów: Naczelnej Redakcji Sportu i Turystyki, Naczelnej Redakcji Programów Oświatowych, Naczelnej Redakcji Programów Telewizyjnych dla Dzieci i Młodzieży, Agencji Radiowo-Telewizyjnej ARTEL, Redakcji Telewizyjnej Warszawskiego Ośrodka Radiowo-Telewizyjnego. W Redakcji Sportu i Turystyki zlecono rozwiązanie umów z: Andrzejem Dmochem, Jackiem Gucwą, Krzysztofem Wyrzykowskim, Barbarą Jeżak, Janem Glazerem, Piotrem Skrządziejewskim, Marią Warszkiewicz, Ireną Barszczewską, Mirosławą Grzeszczak, Jackiem Małkowskim. Na urlop wysłano red. Zdzisława Zakrzieskiego⁴³. Weryfikacja w Naczelnej Redakcji Programów Oświatowych przyniosła skutki personalne w postaci utraty stanowiska redaktora naczelnego przez Andrzeja Mosza i rozwiązania umów o pracę z: Krystyną Mokrosińską i Zofią Żukowską. W dziale Naczelnej Redakcji Programów Telewizyjnych dla Dzieci i Młodzieży rozwiązano umowy o pracę z: Michałem Broniatowskim, Stanisławem Krzemińskim, Zofią Łuczak-Krzemińską, Jolantą Grzegorek. W Agencji Radiowo-Telewizyjnej ARTEL zwolniono Krzysztofa Dudzińskiego, uznając że reprezentuje poglądy radykalne. W Redakcji Telewizyjnej Warszawskiego Ośrodka Radiowo-Telewizyjnego odwołano z funkcji redaktora naczelnego Jerzego Ambroziewicza, oraz zwolniono z pracy Hannę Dąbrowską (negowała kierowniczą rolę partii w życiu politycznym kraju) i Wojciecha Zielińskiego (za niewłaściwą postawę polityczną)⁴⁴.

W Naczelnej Redakcji Widowisk Publicystycznych i Form Dokumentalnych „Studio 2” zatwierdzono postulaty odwołania ze stanowisk kierowniczych i rozwiązano umowy o pracę z: Maciejem Wierzyńskim, Jackiem Snopkiewiczem, Jackiem Sztanderskim. W Naczelnej redakcji Publicystyki Kulturalnej TV odwołano ze stanowisk kierowniczych Stanisława Trzaskę i Elżbietę Dryll-Glińską, w Naczelnej Redakcji Widowisk Teatralnych TV ten sam los spotkał: Jana Buchwalda, Katarzynę Kętrzyńską, Małgorzatę Pałłasz, Witoldem Krajewskim⁴⁵.

Ogółem w tak zwanej Centrali (w Warszawie) przeprowadzono do dnia 5 II 1982 r. rozmowy z 299 osobami, do odejścia zakwalifikowano 49 osób,

⁴² Zob. Tamże, s. 202.

⁴³ Zob. Tamże, s. 203-205.

⁴⁴ Zob. Tamże, s. 206-211.

⁴⁵ Zob. Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, Komitet ds. Radia i telewizji, 1804/3, *Protokół nr 31 z posiedzenia prezydium Komitetu do spraw Radia i Telewizji, 11 lutego 1982 r.*, Warszawa t.2, b.p., oryginał, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i w stanie...*, dz. cyt., s. 223-225.

do zwolnienia z funkcji kierowniczych 36 osób. Podczas II etapu odbyto rozmowy z 4322 osobami⁴⁶.

IV. Weryfikacje w oddziałach telewizji i radia ośrodków regionalnych

Weryfikacje następowały także we wszystkich oddziałach telewizji i radia ośrodków regionalnych. Wyniki weryfikacji w ośrodkach regionalnych Polskiego Radia i Telewizji przedstawiały się następująco: w I etapie przeprowadzono rozmowy ze 180 osobami, negatywnie oceniono 16 osób, w tym większość kierowników redakcji. W II etapie przeprowadzono rozmowy z ok. 1200 osobami. W ich wyniku zdecydowano zwolnić 78 osób, w tym 16 osób kadry kierowniczej, 49 dziennikarzy, 19 pracowników techniki, 10 pracowników pozostałych służb. W tym zobowiązano do przeprowadzenia ponownych rozmów z 68 osobami, w tym: 17 dziennikarzami, 43 pracownikami techniki i 8 pozostałymi pracownikami⁴⁷.

Ośrodki w Łodzi, Lublinie, Olsztynie, Wrocławiu, Gdańsku, Szczecinie

W Łodzi rozmowy weryfikacyjne objęły 307 pracowników radia telewizji. Wyciągnięto sankcje wobec 18 spośród 60 dziennikarzy Rozgłośni Polskiego Radia i Ośrodka Telewizji Polskiej, pracę straciło też 6 pracowników technicznych radia i 10 telewizji. W Bydgoszczy zwolniono 4 osoby z radia, w Lublinie w oddziale Radia i Telewizji zwolniono 5 osób. W ośrodku wrocławskim Polskiego Radia i Telewizji rozwiązano umowy o pracę z 55 osobami, w Olsztynie zwolniono 3 dziennikarzy radiowych, spikerkę, pracownika technicznego. W Gdańsku, w radiu zwolniono 5 osób, zawieszono 4 – w oddziale telewizji 16 zwolniono, zawieszając jedną osobę. W Rzeszowie pracę utraciło 6 osób⁴⁸. W ośrodku Radia i Telewizji Szczecin internowano w stanie wojennym 3 osoby, zweryfikowano negatywnie w 1982 r. 19 pracowników telewizji i ośmiu z Polskiego Radia Szczecin. Za pracę w całej rozgłośni zakończyło 39 osób. Osiem ze względów politycznych, pozostali to byli wartownicy, strażnicy, woźni, komendant straży przemysłowej i zastąpieni przez żołnierzy militaryzujących wówczas rozgłośnie⁴⁹.

⁴⁶ Zob. CAW, 1806/92, oryginał, mps., ostatecznie AIPN, 2278/24, Meldunek sytuacyjny nr 8 o działalności Komitetu do spraw Radia i Telewizji pełnomocnika Komitetu Obrony Kraju w Komitecie do spraw Radia i Telewizji gen. bryg. Albina Żyty do sekretarza Komitetu Obrony Kraju gen. broni Tadeusza Tuczapskiego za okres 30 stycznia – 5 lutego 1982 r., tajne, 5 lutego, Warszawa k. 468-471, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja w stanie...*, dz. cyt. s. 217.

⁴⁷ Tamże, s. 217-218.

⁴⁸ Zob. S. Ligarski, G. Majchrzak, dz. cyt., s. 41-42.

⁴⁹ Zob. P. Szulc, dz. cyt., s. 432-433.

Ośrodek w Katowicach

W Ośrodku Telewizyjnym w Katowicach i w siedzibie Śląskiego Wydawnictwa Prasowego w Katowicach masowy charakter przybrały zwolnienia z pracy w Ośrodku TVP Katowice i rozgłośni Polskiego Radia, a także dziennikarzy prasowych. Z ustaleń śledztwa w Katowicach wynika, że weryfikacja objęła 14 dziennikarzy oraz minimum 25 pracowników technicznych z Ośrodka TVP w Katowicach, 16 dziennikarzy oraz 2 osoby z działu technicznego Oddziału Katowickiego Radia. Z dziennikarzy prasowych zwolniono 34 osoby⁵⁰.

Przed wejściem do budynku Ośrodka Telewizji Katowice ustawiono stół z karabinem maszynowym, wycelowanym w osoby podchodzące do budynku. Za żołnierze i strażnicy weryfikowali osoby wpuszczane na teren ośrodka i redakcji⁵¹. Objęci weryfikacją i zwalniani pracownicy redakcji i dziennikarze katowickiego ośrodka byli w większości członkami lub sympatykami NSZZ „Solidarność”. Skład tzw. „komisji weryfikacyjnych” tworzyli ówcześni redaktorzy naczelni, dziennikarze, przedstawiciele Komitetu ds. Radia i Telewizji w Warszawie, członkowie Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach, komisarze wojskowi, funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa, cenzorzy⁵².

Wzywani na rozmowę z komisją weryfikacyjną w Katowicach byli prowadzeni przez uzbrojonych żołnierzy lub strażników. Komisja stawiała pytania o charakterze wyłącznie politycznym, pytano o ocenę stanu wojennego, działalność NSZZ „Solidarność”, internowania kolegów, itp. Na oceny komisji weryfikacyjnych miały nierzadko wpływ także tak zwane układy, nazwisko i poparcie⁵³. Zwolnienie oznaczało niemal automatycznie wilczy bilet. Niektórzy ze zwolnionych bezskutecznie próbowali się odwoływać do sądów pracy. Większość została zwolniona z pracy z dniem 31 marca 1982 r., w oparciu o art. 189 ust 3 pkt 2 oraz ust. 4 ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL, a postawą zwolnienia było „nie zakwalifikowanie do pracy w jednostce zmilitaryzowanej Ośrodek TVP w Katowicach”. Na zwolnieniach znajdował się podpis redaktora naczelnego Ośrodka Telewizyjnego w Katowicach Władysława Kubiczka⁵⁴. W Śląskim Wydawnictwie

⁵⁰ E. Koj, art. cyt., s. 33.

⁵¹ T. Szyborski, *Rok 1982: Dziennikarzy zweryfikować i wyrzucić. Najlepiej z pracy. „Złamać niepokorne media”*, <http://wpolityce.pl/dzienniki/dziennik-tomasza-szyborskiego/19771-rok-1982-dziennikarzy-zweryfikowac-i-wyrzucic-najlepiej-z-pracy-zlamac-niepokorne-media> [dostęp: 14.12.2011].

⁵² Por. Tamże.

⁵³ Zob. AIPN, Gabinet Ministra Spraw Wewnętrznych, 1585/15941, Informacja dzienna Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych nr 258 (360), tajne (fragment), 17 września 1982 r., Warszawa, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja w stanie...*, dz. cyt., s. 360.

⁵⁴ T. Szyborski, art. cyt. Lista zwolnionych dziennikarzy z Ośrodka Telewizyjnego w Katowicach zawiera nazwiska Wojciecha Sarnowicza, Andrzeja Pierzchały, Michała Smółorza, Rafała Szymońskiego, Stanisława Olejniczaka, Ewy Skuratko, Leszka Furmana, Teresy de

Prasowym RSW „Prasa- Książka-Ruch” dziennikarze prasowi byli zwalniani z pracy w okresie od marca do grudnia 1982 r., w oparciu o przepis art. 32 § 1 kodeksu pracy, a więc w rutynowym trybie z zachowaniem jednomiesięcznego okresu wypowiedzenia, ze zwolnieniem w tym okresie z obowiązku świadczenia pracy, a jako powód zwolnienia podawano „umniejszenie stanu zatrudnienia”. Na pismach ze zwolnieniem sygnowany był podpis dyrektora Śląskiego Wydawnictwa Prasowego RSW „Prasa-Książka-Ruch” w Katowicach Karola Szarowskiego⁵⁵.

Z weryfikacji dziennikarzy w katowickim radiu i telewizji, nie odnaleziono dotychczas żadnych akt. Jedynie zwolniony z redakcji katowickiego radia, z redakcji muzycznej, Grzegorz Żmuda odnalazł w katowickim oddziale Instytutu Pamięci Narodowej jedną pojedynczą zachowaną kartę z weryfikacji. Sygnowana datą 21 stycznia 1982 r., zawiera ręczne zapiski dotyczące składu komisji weryfikacyjnej: Roman Grembosz, Mieczysław Kurek, Paweł Zatorski, Celestyna Kwiecień, Leszek Kwieciński, Jan Południak⁵⁶.

Ośrodek w Krakowie

W krakowskim Ośrodku Telewizji Polskiej odsunięto od pracy kilkunastu doświadczonych pracowników. Z zachowanych akt wynika, że weryfikacyjne przesłuchania zasadniczo nie miały wpływu na decyzje komisji weryfikacyjnych. Zwalniano osoby, które składały nawet deklaracje lojalności. Można wnioskować, że weryfikatorzy dysponowali dodatkowymi informacjami, uzyskanymi najprawdopodobniej od służb specjalnych PRL⁵⁷.

Kryteria weryfikacji dziennikarzy przedstawił Marek Sieczkowski z Radiokomitetu, według odgórnych instrukcji w krakowskim oddziale telewizji nie mogli

Laveaux, Eweliny Puczek, Urszuli Tworek, Anny Grabani, Andrzeja Kołaczkowskiego-Bochenka, Wiesława Rajskiego, Marka Słowińskiego, Marii Boreckiej, tamże.

⁵⁵ Tamże. W marcu 2010 roku IPN w Katowicach umorzył śledztwo w sprawie członków „komisji weryfikacyjnych” dziennikarzy na początku stanu wojennego. W 2011 r., Tomasz Szymborski po 30 latach od wprowadzenia stanu wojennego, w tekście poświęconym weryfikacji dziennikarzy na Śląsku, przedstawił listę członków tzw. „komisji weryfikacyjnej” Ośrodka Telewizyjnego w Katowicach.

⁵⁶ AIPN WP Ka nr 5815, k. 15.

⁵⁷ W wyniku decyzji weryfikacyjnej w Ośrodku Telewizyjnym w Krakowie wnioskowano o odwołanie z pracy: Jerzego Białego, Czesława Bobrowskiego, Andrzeja Gebera, Andrzeja Germana, Krzysztofa Glonydasa, Artura Janickiego, Elżbietę Prokop-Głowacz, Zbigniewa Święcha, Andrzeja Warchałowskiego, Janusza Zielonackiego, Michała Zycha. Wnioskowano także o odwołanie z funkcji zastępcę Ośrodka: Czesława Kruszelnickiego. Na kurs do Radiokomitetu wnioskowano wysłanie: Aliny Dutkowskiej i Wojciecha Stworę. Przeprowadzenie rozmowy w Komitecie krakowskim PZPR wnioskowano z: Andrzejem Kucharzem i Krystyną Szumilak. Komisja weryfikacyjna w Krakowie wystąpiła w składzie: J. Żabicki, S. Janusiewicz, M. Sieczkowski, A. Maślankiewicz, S. Korzeń, J. Czepiel, J. Cieciel, K. Stolarczyk, płk Daćków, E. Wąsik. W rozmowach uczestniczył także redaktor naczelny OTV Kraków Andrzej Urbańczyk, zob. P. Bączek, *Krakowska weryfikacja dziennikarzy*, cz. 2, „Gazeta Polska” 2006, nr 18, s. 10-11.

zostać w pracy dziennikarze, którzy: wystąpili z Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, nie podpisali lojalnościowego zobowiązania wobec panującej władzy. Oceniano także przebieg ich dotychczasowej pracy, stosunek do „ugrupowań antysocjalistycznych”, kierowniczej roli PZPR w mediach, wobec wprowadzonego stanu wojennego i programu Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego. Sieczkowski oświadczył, że radio i telewizja muszą „stanowić polityczny monolit zdolny do wypełnienia nałożonych zadań politycznych”⁵⁸. Wysiłki Marka Sieczkowskiego w czasie czasu pracy komisji weryfikacyjnych zostały docenione – w późniejszym okresie został korespondentem w Moskwie.

Z zachowanych dokumentów wynika, że dużą odwagą podczas przesłuchania odznaczył się negatywnie zweryfikowany Andrzej German, krytykując partię wprost, iż może bronić instytucji, która straciła wiarygodność, gdyż partia już nic nie może zrobić i nie stać jej na działanie. Bardzo krytycznie wypowiadał się także o stanie wojennym⁵⁹. German odmówił także złożenia deklaracji lojalności w przeciwieństwie do redakcyjnego kolegi Kazimierza Kurdonia pozytywnie zweryfikowanego, który podczas weryfikacji odwołał się do swojej wcześniejszej pracy w cenzurze: „praca w cenzurze dała mi wiele dla pracy dziennikarskiej. Gdybym był naczelnym, to wołałbym, żeby cenzura nadal istniała”⁶⁰.

Rodzaj szczególnej samokrytyki złożył kierownik Redakcji Publicystyki i Informacji, który w 1997 r. uzyskał mandat poselski z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej, Bronisław Cieślak: „gdybyśmy jako front ideologiczny pracowali lepiej, to pewnie nie mielibyśmy 13 grudnia. (...) Sądzę, że za słabo walczyliśmy o ‘Solidarność’ i przyszli inni i zepchnęli ją na niewłaściwe tory”⁶¹. Redaktor naczelny Oddziału Telewizji Kraków Andrzej Urbańczyk polemizował z tonem Bronisława Cieślaka przypominając, że: „Naczelnym zadaniem w naszej pracy była prezentacja problematyki partyjnej”⁶². Postać Andrzeja Urbańczyka była różnie oceniana w samej komisji weryfikacyjnej. Na tym tle doszło do sporów, sekretarz krakowskiego Komitetu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Franciszek Dąbrowski rekomendował pozostawienie Urbańczyka na stanowisku szefa ośrodka. Z jego opinią nie zgadzali się przedstawiciele Radiokomitetu – S. Janusiewicz i M. Sieczkowski, zarzucając Urbańczykowi m.in., że przedstawiał „Solidarność” jako partnera politycznego. Andrzeja Urbańczyka bronił jednak wojskowy komisarz krakowskiej telewizji mjr Daćków, którego zdaniem decyzja o odwołaniu Urbańczyka była skutkiem: „indywidualnych, może osobistych

⁵⁸ P. Bączek, *Krakowska weryfikacja dziennikarzy, cz. 2*, „Gazeta Polska” 2006, nr 18, s. 10.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ P. Bączek, *Krakowska weryfikacja dziennikarzy, cz. 2*, „Gazeta Polska” 2006, nr 18, s. 10.

⁶² Tamże, s. 11.

rozgrywek towarzyszy z Warszawy związanych z byłym naczelnym redaktorem Ośrodka Telewizji Kraków Ubermanem⁶³.

Lektura całości dokumentów potwierdza tezę, że komisje weryfikacyjne rozmowy z przesłuchań traktowały tylko jako ostateczne potwierdzenie – bądź nie – decyzji już wcześniej podjętych. Dowodził tego także spór wokół postaci Janusza Zielonackiego, którego bronił major Dacków, zaś przedstawiciele Radiokomiteu zdecydowali o jego odwołaniu z funkcji kierownika Redakcji Publicystyki i Informacji ds. Form Publicystycznych. Weryfikatorzy zapewne też uwzględniali fakt okoliczności, w jakich toczyły się weryfikacje – strachu, upokorzenia i nagonki. W takiej sytuacji dziennikarze postawieni w roli ofiar stosowali różne rodzaje przemilczeń, zaprzeczeń, gry czy nawet kamuflażu mającego na celu nieujawnianie ich rzeczywistych poglądów. Słuszny jest wniosek Piotra Bączka, iż „bez ujawnienia okoliczności współpracy komisji weryfikacyjnych ze Służbą Bezpieczeństwa trudno będzie jednoznacznie wyjaśnić działalność tych nadzwyczajnych ‘czerezwyczajek’ w mediach”⁶⁴.

V. Sprawozdanie końcowe komisarzy wojskowych z weryfikacji

W Warszawie, wiosną 1982 r. w warunkach stanu wojennego, okrojony i można rzec, zdziesiątkowany zespół Polskiego Radia, jak i jego wszystkich rozgłośni regionalnych, bez oporów realizował polecenia przełożonych. Serwisy informacyjne przygotowywano także przy pomocy aktywu KW PZPR i Służby Bezpieczeństwa. W całym kraju od stycznia 1982 do początku kwietnia 1982 r. przeprowadzono 8750 rozmów weryfikacyjnych z pracownikami radia i telewizji. Ich efektem było zwolnienie 550 osób oraz przeniesienie 200 na inne stanowiska⁶⁵.

W listopadzie 1982 r. na naradę na temat zadań programowych na najbliższe tygodnie z przewodniczącym Komitetu ds. Radia i Telewizji Władysławem Lorancem stały się oczyszczone i zweryfikowane kadry kierownicze Polskiego Radia i Telewizji⁶⁶.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ AIPN, 0437/4, *Tezowa informacja polityczno-operacyjna za okres 13 XII 1981-IIIV 1982*, bd., k.32-33, cyt. za P. Szulc, dz cyt., s. 433.

⁶⁶ Według zachowanej listy obecności w naradzie z dnia 15 XI 1982 r. udział wzięli członkowie kierownictwa Komitetu do spraw Radia i Telewizji: Władysław Loranc (przewodniczący Komitetu), Andrzej Kurz (I zastępca przewodniczącego), Stanisław Celichowski (zastępca przewodniczącego), Konrad Kozłowski (zastępca przewodniczącego), Jerzy Bajdor (dyrektor generalny), Edmund Makuch (dyrektor generalny), Zygmunt Trzebiatowski (dyrektor programowy), Zbigniew Tempuski (sekretarz generalny), Joanna Matuszewska (I sekretarz KZ PZPR), Adam Wysocki (Naczelna Redakcja), gen. bryg. Albin Żyto, płk Władysław Korczak, kmdr Józef Czerwiński, Andrzej Czałbowski (przedstawiciel SD PRL), Gwidon Syczewski (przedstawiciel ZZ ZSMP), Wiesław Guzowski (dyrektor Biura Kadr i Szkolenia); naczelni redaktorzy Zespołu Programu Radiowego: Adam Popowicz (Naczelna Redakcja ds. rozgłośni

W czasie narady ustalono trzy główne cele programowe na najbliższe tygodnie, dotyczyły one: 1. odbudowy ruchu związkowego (dublowanie związku Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” – HK), 2. Umocnienie sił partii, 3. Odzyskanie młodego pokolenia dla socjalizmu⁶⁷. Sprawy jakości programu i jego formuły omawiano w dalszych punktach.

Po zniesieniu stanu wojennego 22 lipca 1983 i rozwiązaniu Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego (WRON), w sierpniu 1983 r. zespół komisarzy wojskowych działających w Komitecie do spraw Radia i Telewizji złożył do ówczesnego przewodniczącego Komitetu do spraw Radia i Telewizji Mirosława Wojciechowskiego, sprawozdanie końcowe za okres 13 grudnia 1981 – 25 lipca 1983 r.

PR), Krystyna Zgorzelska (sekretarz Zespołu Programu Krajowego), Aleksander Lubański (Naczelna Redakcja Informacji), Jerzy Małczyński (Naczelna Redakcja Publicystyki), Jerzy Wasio (Naczelna Redakcja Programów Rolnych), Marian Kruczkowski (Naczelna Redakcja Programów Popularnonaukowych, Oświatowych i Dziecięcych), Andrzej Turski (Naczelna Redakcja Programu III), Roman Samsel (Naczelna Redakcja Programów Literackich i Publicystyki Kulturalnej), Ryszard Dębowski (WOR); Zespołu Programu Polskiego Radia dla Zagranicy „Radio Polonia”: Stanisław Bednarski (Naczelna Redakcja Centralnej Informacji i Publicystyki), Rafał Ciszek (Naczelna Redakcja Odbioru Programów z Zagranicy i Opracowań Analitycznych); naczelni redaktorzy Zespołu Programów Telewizyjnych: Jacek Kunicki (naczelny redaktor), Czesław Sandelewski (Naczelna Redakcja Programu II), Czesława Kicińska (Naczelna Redakcja Programów Oświatowych i Dziecięcych), Waldemar Krajewski (Naczelna Redakcja Sportowa), Karol Bielecki (Naczelna Redakcja Programów o Krajach Socjalistycznych i Publicystyki Międzynarodowej), Janusz Szymański (Naczelna Redakcja Programów Wojskowych), Adam Gocel (Naczelna Redakcja Programów Rolnych), Jerzy Wunderlich (naczelny redaktor, dyrektor Biura Koordynacji Emisji), Leon Adamczyk (dyrektor Działu Produkcji TV); dyrektorzy innych komórek Albin Kania (dyrektor Ośrodka Badań Opinii Publicznej i Studiów Programowych), Jerzy Ostrzyżek (dyrektor Biura Listów i Interwencji) oraz Mieczysław Kurek (KZ PZPR). W posiedzeniu nie wzięli udziału zaproszeni członkowie kierownictwa: Ryszard Dudkiewicz (zastępca przewodniczącego), Włodzimierz Grzelak (dyrektor programowy), Edward Kwasizur (dyrektor programowy), Kajetan Gruszecki (dyrektor programowy); Zespołu Programu Radiowego: Janusz Cieśliński (Naczelna Redakcja Sportu i Turystyki), Adam Kamiński (Naczelna Redakcja Programów Wojskowych), Andrzej Korman (Naczelna Redakcja Programów Muzycznych), Juliusz Owidzki (Teatr Polskiego Radia); Zespołu Programu Polskiego Radia dla Zagranicy Radio Polonia: Bogdan Kostecki (Naczelna Redakcja Programów dla Krajów Socjalistycznych), Kazimierz Kramarz (Naczelna Redakcja Programów dla Krajów Pozaeuropejskich), Lech Stanisławski (Naczelna Redakcja Programów dla Polonii i Polaków za Granicą); Zespołu Programów Telewizyjnego: Jerzy Ambroziewicz (Naczelna Redakcja Publicystyki), Jan P. Gawlik (Naczelna Redakcja Teatru i Programów Literackich), Tadeusz Kopel (Naczelna Redakcja Programów Muzycznych), Zygmunt Wiśniewski (Naczelna redakcja Filmowa), Julian Pałka (główny scenograf), Stefan Szlachtycz (główny reżyser TV), dyrektorzy innych komórek: Jerzy Tepli (dyrektor Biura Współpracy z Zagranicą), Henryk Zieliński (dyrektor TWP Poltel), Czesław Kosturek (dyrektor „Artelu”), Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, Komitet ds. Radia i Telewizji, 1804/3, *Protokół narady kierownictwa Komitetu do spraw Radia i Telewizji w dniu 15 listopada 1982 r.*, 15 listopada 1982 r., Warszawa, t. 5, b.p., oryginał, mps., za: S. Ligarski, G. Majchrzak, dz. cyt., s. 366.

⁶⁷ Tamże, s. 367.

Obszerny raport charakteryzował ogólną działalność Komitetu ds. Radia i Telewizji oraz pracę pełnomocników – komisarzy Komitetu Obrony Kraju (KOK), aktualną sytuację w Komitecie ds. Radia i Telewizji przede wszystkim w zakresie sytuacji społeczno-politycznej oraz wybranych zagadnień kadrowych i spraw programowo-organizacyjnych. Z chwilą wprowadzenia stanu wojennego w Komitecie do spraw Radia i Telewizji rozpoczęło pracę 18 oficerów – w zespole Polskiego Radia 7 osób, w Zespole Telewizji 8 osób, w zespole sztabowo-koordynacyjnym 3 osoby. W ośrodkach regionalnych telewizji działało 6 pełnomocników-komisarzy Komitetu Obrony Kraju (KOK)⁶⁸.

Sprawozdanie informuje, że główna uwaga oficerów skupiona została na programie dzienników telewizyjnych i radiowych, programach publicystycznych oraz kulturalno-rozrywkowych i filmowych. Zaś w całokształcie pracy, zwłaszcza w pierwszym jej okresie, „dominowała funkcja kontrolno-nadzorcza, a także bezpośredni współudział i pomoc w tworzeniu programów radiowych i telewizyjnych, zwłaszcza o charakterze demaskatorskim i kontrpropagandowym w stosunku do przeciwników socjalizmu w kraju i za granicą. W omawianym okresie właśnie oficerowie uruchamiali i wykonywali bezpośrednio główne zadania w zakresie zbierania materiału filmowego oraz ułatwianiu operatywnej pracy ekip telewizyjnych czy radiowych”⁶⁹.

W sprawozdaniu końcowym za okres stanu wojennego czytamy, że w momencie ogłoszenia stanu wojennego zespoły środowiskowe dziennikarzy, pracowników technicznych i częściowo także administracyjnych w jednostkach statutowych Komitetu były rozbite ideowo oraz politycznie, a spolaryzowanie stanowisk w tej płaszczyźnie było bardzo silne. Zaś „Związek Zawodowy ‘Solidarność’ posiadał mocne wpływy wśród załogi, a zwłaszcza wśród pracowników pionu technicznego i miał możliwość wywierania istotnego wpływu na całokształt

⁶⁸ Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, Komitet ds. Radia i Telewizji, Sprawozdanie końcowe zespołu komisarzy wojskowych działających w Komitecie do spraw Radia i Telewizji za okres od 13 grudnia 1981 r. do 25 lipca 1983 r. skierowane do przewodniczącego Komitetu do spraw Radia i Telewizji Mirosława Wojciechowskiego, do użytku wewnętrznego, 12 sierpnia 1983, Warszawa, 1919/43, b.p., oryginał, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja w stanie ...*, dz. cyt., s. 419.

⁶⁹ Tamże. Lista pełnomocników KOK w Radiokomitecie: gen bryg. Albin Żyto, płk Władysław Korczak, płk Adam Rostowski, ppłk Henryk Kaczor, ppłk Włodzimierz Szymański, mjr Andrzej Kuśmider, kmdr Józef Czerwiński, ppłk Jerzy Sikora, mjr Henryk Odrzywołek, ppłk Stanisław Tomasik, ppłk Konstanty Karmelitow. Lista oficerów – komisarzy w OTV i PR: płk Tadeusz Kupiec, płk Ryszard Majewski, ppłk Zbigniew Łangowski, płk Kazimierz Grymin, ppłk rez. Zbigniew Czerniawski, mjr Zbigniew Pytasz, kmdr por. Franciszek Czerski. Lista oficerów oddelegowanych do swoich macierzystych instytucji z dniem 5 kwietnia 1982 r: kmdr Zdzisław Misztal, płk Lesław Wojtasik, płk Franciszek Stępniewski, płk Waldemar Bańka, ppłk Bohdan Świątkiewicz, ppłk Edmund Fabryczny, płk Tadeusz Szczepanowski, S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja w stanie ...*, dz. cyt. s. 453-455.

działalności Komitetu w tym również na kształt programowy radia i telewizji”⁷⁰. Dokument podkreśla, że destrukcyjna sytuacja tworzyła się w wyniku mnożących się konfliktów z okresu prezesury Macieja Szczepańskiego, słabości organizacji partyjnych, dużej aktywności i „wojowniczej demagogii części kierownictwa”⁷¹. O wpływach i zagrożeniach ze strony „awanturniczych sił ‘Solidarności’”, a także niektórych aktywistów dawnego Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich świadczą może fakt, że aż 19 najbardziej zdecydowanych przeciwników politycznych spośród pracowników Komitetu zostało internowanych. W zaistniałej sytuacji postuluje się dokonanie gruntownego przeglądu kadr i weryfikacji pracowników we wszystkich jednostkach statutowych Komitetu⁷².

W pracach weryfikacyjnych z ramienia Komitetu Warszawskiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej udział brali: „towarzysze Sołtys, Prygulski, Rudnicki” z ramienia Komitetu Warszawskiego PZPR tow. Zdzisław Kępiński – zastępca kierownika Wydziału Kultury⁷³. Według stanu na dzień 31 I 1982 r. łącznie w ramach przeglądu kadr ogólna ilość zatrudnionych 9550 przeprowadzono ponad 6200 rozmów od stanowisk szeregowych pracowników do redaktorów naczelnych i dyrektorów biur łącznie. W tym w centrali Komitetu – 4246 rozmów, w ośrodkach regionalnych 2000 rozmów⁷⁴. Rozmowy weryfikacyjne zdecydowały o rozwiązaniu stosunku pracy z 513 pracownikami: w tym 299 w centrali Komitetu (160 dziennikarzy) i 214 w ośrodkach regionalnych (112 dziennikarzy). Komisje wniosły o odwołanie ze stanowisk kierowniczych wobec 109 pracowników oraz o przedłużenie urlopów okolicznościowych i przeprowadzenie ponownych rozmów i ocen w odniesieniu do 134 pracowników (centrala 100, ośrodki regionalne – 34). W tym okresie wniesiono 214 odwołań od decyzji komisji weryfikacyjnych, z czego 49 załatwiono pozytywnie. Do decyzji Centralnego Sztabu Prasowego skierowano sprawy 34 pracowników merytorycznych⁷⁵. Jednak w obiegowej opinii aktywu partyjnego i służb kadrowych weryfikacja nie rozwiązała „do końca sprawy pełnego oczyszczenia poszczególnych zespołów ludzi, którzy w Komitecie do spraw Radia i Telewizji pracować nie powinni ze względów politycznych i słabej wydajności produkcyjnej”⁷⁶. Bardzo korzystnie oceniono kadry, które od „pierwszych chwil stanu wojennego zdeklarowały się po stronie władzy ludowej i aktywnie uczestniczyli w realizacji

⁷⁰ S. Ligarski, G. Majchrzak, *Polskie Radio i Telewizja w stanie ...*, dz. cyt., s. 404.

⁷¹ Tamże.

⁷² Tamże, s. 405.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże, s. 405-406.

⁷⁶ Tamże, s. 406.

zadań programowych telewizji i radia. Dotyczyło to głównie spikerów Dziennika Telewizyjnego i niektórych redaktorów publicystyki telewizji i radia”⁷⁷.

Komisarze zauważają, że w miarę trwania stanu wojennego następuje stabilizacja wśród pracowników Radiokomitetu. A kadra kierownicza i szczebla pośredniego odzyskuje pełną zdolność kierowania zespołami. Przyczyniły się do tego między innymi militaryzacja jednostek statutowych Komitetu oraz „niepowodzenia kolejnych awanturniczych akcji podziemia politycznego kraju”⁷⁸. W grudniu 1983 r. Naczelnik Wydziału VI Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (departamentu odpowiedzialnego za rozpracowanie radia i telewizji) Czesław Dzieńko stwierdza, że z operacyjnego rozpoznania wynika, iż sytuacja polityczno-operacyjna w Komitecie ds. Radia i Telewizji nie stwarza zagrożeń w najbliższym czasie oraz, że nastąpiły pozytywne przewartościowania w postawach i zachowaniach większości pracowników Radia i Telewizji, zarówno wynikające z indywidualnych przemyśleń, jak również z faktu zastosowania „szeregu środków dyscyplinujących oraz szeroko prowadzonej operacyjnej działalności profilaktycznej naszej Służby”⁷⁹. Jak zauważa jednak Dzieńko, pewne zagrożenia występować jeszcze mogą na „odcinku politycznej i ideologicznej działalności programowej Radia i Telewizji”⁸⁰ i w związku z tym uważa za niezbędne m.in.: operacyjne uaktywnienie pracy osobowych źródeł informacji w środowiskach dziennikarskich radia i telewizji; eliminowanie z bezpośredniej pracy na wizji lub antenie osób nie gwarantujących właściwej realizacji założeń programowych; wzmocnienie kontroli komórek organizacyjnych Radia i Telewizji mających istotne znaczenie dla prawidłowej emisji programów radiowo-telewizyjnych; niedopuszczanie do tworzenia klimatu niezadowolenia; maksymalne zabezpieczanie obiektów przed ewentualnymi próbami docierania i przenikania działaczy opozycyjnych (głównie osób zwolnionych z radia i telewizji) do pracowników merytorycznych i niedopuszczanie do wywierania przez nich wpływów sprzecznych z interesami państwa; uruchomienie systemu kontroli informacji przekazywanych na Zachód przez akredytowanych korespondentów zagranicznych radia i telewizji⁸¹.

Na stan wojenny zareagowały środowiska aktorów, odmawiając m.in. pracy w telewizji, ale też i naukowcy. Część z nich zaangażowała się w prace na rzecz „Solidarności”, uczestnicząc w różnych formach działań opozycyjnych. Bardzo

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ AIPN, 0365/73, Notatka naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW Czesława Dzieńki, dotycząca możliwości powstawania zagrożeń dla funkcjonowania Komitetu do spraw Radia i telewizji, egzemplarz nr 1, tajne, 2 grudnia 1983 r., Warszawa, t.2, mps, z: S. Ligarski, G. Majchrzak, Polskie Radio i Telewizja w stanie..., dz. cyt. s. 458.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Zob. Tamże, s. 458-459.

ciekawym tego przykładem była inicjatywa ukrywających się przed Służbą Bezpieczeństwa, małżeństwa Zofii i Zbigniewa Romaszewskich i Jana Klekowskiego w Warszawie, którzy 12 kwietnia 1982 r. rozpoczęli nadawanie audycji podziemnego Radia „Solidarność” (Radio S). Radiostacja okazała się dużym problemem dla władz. Pierwszą audycję nadano w Warszawie w drugi dzień świąt Wielkanocnych, o godzinie 21.00., z dachu budynku przy ul. Grójeckiej 19/25. Sygnałem zapowiadającym program był wykonany na flecie, główny motyw popularnej piosenki z okresu okupacji: „Siekiera, motyka...”. Audycję można było słyszeć na falach UKF przez osiem i pół minuty. Do końca 1989 r. „Radia Solidarność” wyemitowały kilkaset audycji, nadawano m.in.: w Gdańsku, Gorzowie, Krakowie, Lublinie, Puławach, Szczecinie, Świdniku, Toruniu, Wrocławiu. Wiele z nich na szerokościach TVP zakłócało w ten sposób program telewizyjny. Audycje były symbolem oporu, podnosiły na duchu, realizowane „ku pocieszeniu serc”, integrowały słuchaczy, którzy byli przygotowani do odbioru w zapowiedzianym terminie i zapowiedzianym miejscu. Słuchaczy proszono dla rozpoznania zasięgu i słyszalności o to, by zapalali i gasili światła w zależności od tego, jak będą radio słyszeć. Audycje popularyzowało w miarę emisji kolejnych audycji Radio Wolna Europa, BBC, Głos Ameryki. Mimo namierzenia przez pelengatory miejsca nadawania audycji i zamknięcia kilkudziesięciu ulic w pobliżu emisji audycji, SB, milicja i służby STASI nie wykryły ani nadajnika, ani magnetofonu. Mimo to w lipcu 1982 r., została aresztowana Zofia Romaszewska, w kolejnym miesiącu, w wyniku denuncjacji, wraz z grupą siedmiu współpracowników Radia aresztowano jej męża. W procesie, który odbył się w styczniu 1983 r., zapadły wyroki od 7 miesięcy do 4,5 roku więzienia – dla Zbigniewa Romaszewskiego. Jego żonę Zofię, skazano na 3 lata pozbawienia wolności⁸².

⁸² „(...) Nieprawdą jest, że internowanie to coś innego niż zwykłe więzienie. Ciągłe dochodzą do nas informacje o pobiciach w obozach internowanych, np. w Wierchowcie i Włodawie czy w aresztach śledczych. W areszcie śledczym na Mokotowie przebywa skatowany student 4. roku Akademii Teologii Katolickiej -Matejczyk. Chociaż w czasie przesłuchania został pobity tak, że nastąpiło pęknięcie śledziony, a życiu jego zagraża niebezpieczeństwo, zamiast przenieść go do szpitala, przesłuchuje się i bije nadal. Pamiętajmy o tym, kiedy wmawia się nam, że życie ulega normalizacji, że w imię spokoju i wyższych racji musimy pogodzić się z czasami pogardy. Nie może być normalizacji w kraju, w którym są bici i niewinnie więzieni, w którym podeptane są prawa ludzkie. Zgoda na taką normalizację jest zdradą własnego sumienia, jest zaprzęciem. Musimy walczyć o uwolnienie uwięzionych, o przywrócenie godności ludzkiej. O odrodzenie naszego Związku. Taką walkę podejmuje nasza radiostacja i taką walkę powinien prowadzić, w miarę swoich możliwości, każdy uczciwy Polak”, fragment pierwszej audycji, czytany przez Zofię Romaszewską, autorstwa Zbigniewa Romaszewskiego, M. Wyrwich, *Z wieżowca na Grójeckiej*. „Tu Radio „Solidarność”, „Niedziela” nr 39, (2007), s. 14-15; o nielegalnej rozgłośni Radia Solidarność okresu stanu wojennego zob. także w: J. Holzer, K. Leski – „Solidarność w podziemiu”, Łódź 1990; G. Majchrzak, *Próba sił: warszawskie Radio „Solidarność” kontra Służba Bezpieczeństwa 1982-89*, „Z Dziejów Polskiej Radiofonii” nr 2 (2005-2006), s. 103-132, P. Zwiernik, *Pirackie radiostacje reakcyjnego podziemia* „Nasz Dziennik” 13-14.12.2003 r.

Nie wszyscy byli gotowi stawić opór na miarę małżeństwa Romaszewskich. Wielu wybrało emigrację wewnętrzną, unikając zaangażowania po jakiegokolwiek ze stron. Jeszcze inni związali się z obozem reżymu, choćby w ramach Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego powstała np. Rada Historyczna. Historyk Marian M. Drozdowski podkreśla, że wchodzący w jej skład historycy wywierali presję, aby nie pisać o wielu rzeczach: „To oni nadawali ton ówczesnej historiografii, oni lansowali i ugruntowali obowiązujące tezy”⁸³. Historyk zwraca uwagę na fakt, że nikt z nich nie został rozliczony, jego zdaniem w dużym stopniu przyczyną takiego stanu rzeczy jest „istniejący układ pokoleniowy”⁸⁴. Drozdowski podkreśla fakt, iż dzieci wielu historyków znalazły się w opozycji i „nie są zainteresowane rozliczaniem przeszłości, nie są zainteresowane wyciąganiem faktów niewygodnych dla ich najbliższych”⁸⁵. Analogiczna sytuacja dotyczy wszelkich rozliczeń z systemem komunistycznym, zwłaszcza w szeroko rozumianym nurcie mediów⁸⁶.

VI. Kariery weryfikatorów w mediach III RP

Po latach, w 2010 roku Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich w liście otwartym w sprawie weryfikacji łódzkich dziennikarzy w stanie wojennym pisało, iż Sąd Rejonowy w Łodzi wydał postanowienie o umorzeniu postępowania karnego przeciwko weryfikatorowi dziennikarzy ze stanu wojennego, mimo że: „Kilkudziesięciu dziennikarzy łódzkich w wyniku tej weryfikacji zostało pozbawionych możliwości wykonywania zawodu, a nawet bycia zatrudnionymi w innych zawodach w dziedzinie kultury, nauki i oświaty. Były to typowe represje polityczne, których mechanizm i sprawcy pozostali w zamierzeniu władz totalitarnych nieznani porzrzywdzonym. Dziennikarze dowiedzieli się o mechanizmie Komisji Weryfikacyjnej dopiero w 2005 r., a jednego z autorów represji (przeciwko któremu toczyło się

⁸³ M. M. Drozdowski, *Relacja Mariana Marka Drozdowskiego*, Z. Romek (red.), dz. cyt., s. 58.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ W 2005 r. Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Szczecinie wszczęła śledztwo w sprawie przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy publicznych w zakresie działań prowadzonych wobec dziennikarzy z Ośrodka TVP i Rozgłośni PR w Szczecinie. Przesłuchano kilkunastu pracowników ORTV w Szczecinie, którzy nie przeszli pomyślnie procesu weryfikacyjnego. Jednak pewne szczegóły po latach zatarły się w pamięci. Zeznania dziennikarzy były rozbieżne w kwestiach składu i ilości członków komisji weryfikacyjnych. Podczas przesłuchań dominowały pytania o działalność zawodową w latach 1980-81, stosunek do Związku Zawodowego „Solidarność”, pytano o Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich w latach 1980-81, Komitet Obrony Robotników, Konfederację Polski Niepodległej, ocenę polityki zagranicznej PRL, oraz sprawy szczegółowe, np. przyczyny oddania legitymacji partyjnej, aktywność w SDP. Wynik rozmowy weryfikacyjnej nie był przekazywany przesłuchiwanym. Decyzja miała dotrzeć do zainteresowanych przez Dział Kadr; Zob. P. Szulc, dz. cyt., s. 430; zob. także praca o kadrach w mediach po roku 1989 w III RP: D. Kania, J. Targalski, M. Marosz, *Resortowe dzieci. Media*, Warszawa 2013.

postępowanie) prokurator IPN ustalił w 2009 r. Sąd niepodległej Rzeczypospolitej w uzasadnieniu wyroku napisał, że 'karalność zarzuconego oskarżonemu czynu przedawniła się w dniu 24 stycznia 1987 r.' Sąd nie uwzględnił zapisów ustawy o IPN – Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu o ustalaniu terminu przedawnienia karalności zbrodni komunistycznych, odwołał się natomiast do uchwały 3 sędziów Sądu Najwyższego z 25 maja 2010 r., które podważa zasadność istnienia pionu prokuratorskiego IPN⁸⁷.

List podpisany w imieniu dziennikarzy przez Prezes Stowarzyszenia Krystynę Mokrosińską kończy się słowami: „Historyczna ignorancja sędziów wolnej Rzeczypospolitej nie może prowadzić do sankcjonowania bezkarności funkcjonariuszy totalitarnego państwa. To nie jest sprawiedliwość”⁸⁸.

Po 1989 roku nie było mowy o sprawiedliwości i jakimkolwiek materialnym zadośćuczynieniu pozbawionych pracy dziennikarzy⁸⁹. Barbara Rogalska⁹⁰ i jej koledzy po powrocie do Polskiej Telewizji, po wyborach czerwcowych, gdy prezesem został Andrzej Drawicz⁹¹, otrzymali pismo przeprasające za upokorzenia, represje, utratę pracy, jakie ich spotkały w stanie wojennym. Winnych tych szykan, zasiadających w komisjach weryfikacyjnych nie tylko nie spotkała w nowej Polsce żadna kara, wprost przeciwnie – stanęła otworem przed nimi ścieżka kariery politycznej i medialnej. Rogalska podkreśla: „weryfikatorzy i gorliwi piewcy stanu wojennego zostali nagrodzeni za swoje trudy: wielu z nich wyjechało na placówki korespondenckie za granicę, co było wówczas, w kraju biednym i głodnym, nie lada gratką. Zbigniew Bożyczko wyjechał do USA, Marek Sieczkowski do Moskwy,

⁸⁷ Zob. http://www.hfhrpol.waw.pl/obserwatorium/index.php?option=com_content&view=article&id=3245:list-otwarty-sdp-w-sprawie-weryfikacji-odzkich-dziennikarzy-w-stanie-wojennym&catid=63:lokalne-odzkie&Itemid=70, [dostęp: 4.08.2011].

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ Jadwiga Chmielowska z ośrodka RTV Katowice wspomina: „Dosłownie zdychałam z głodu. Miałam kilogram ryżu na dwa tygodnie, mniej niż Chińczyk. Rozważałam wyjazd do Stanów Zjednoczonych, do Austrii lub Szwajcarii. Od dawna znałam niemiecki, jak polski. Na początku lat 80. bezpieka proponowała mojej rodzinie, aby mnie namówili na wyjazd do Niemiec, bo jako absolwentka automatyki i informatyki na Politechnice Gliwickiej miałabym miękkie lądowanie. Moi koledzy byli już w Krzemowej Dolinie w USA. Też chcieli mnie ściągnąć”. Na pytanie, co ją powstrzymywało przed wyjazdem odpowiadała: „To, że jestem Polką i przekonanie, że nikt mnie nie będzie z mojego kraju wyrzucał”, *Rozmowa dnia 13 grudnia*, z Jadwigą Chmielowską rozmawia Błażej Torzański, <http://www.sdp.pl/rozmowa-dnia-jadwiga-chmielowska2> (14.12.2011)

⁹⁰ Więcej o weryfikacji zob. w: B. Rogalska, *Weryfikacja. I potem...*, w: J. Waglewski, „Wspomnienia niekontrolowane. Z historii PRL. Dziennikarze”, część II, Warszawa 2006, s. 192–211.

⁹¹ Andrzej Drawicz w latach 1989–1991 pełnił funkcję prezesa Komitetu ds. Radia i Telewizji, z akt SB, wynika, że był konfidentem SB zarejestrowany jako – TW „Kowalski” i „Zbigniew”, zwerbowany w latach 50., pisał wtedy dla tygodnika „Wies” i zakładał studencki teatr satyryków STS.

Stanisław Kaczmarek do Pragi, a Karol Bielecki do Sofii⁹². Dodajmy, że Marek Sieczkowski, kontynuował swoją pracę dziennikarską w redakcji zagranicznej i oprócz Moskwy, był także w roku 1988 korespondentem telewizji w Sofii.

Inni weryfikatorzy, na przykład Ryszard Sławiński (już w III Rzeczypospolitej senator SLD) i Ryszard Ulicki (w III Rzeczypospolitej poseł SLD) zostali nawet w swojej karierze członkami Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Ryszard Sławiński był członkiem komisji weryfikacyjnej pracującej w Wielkopolsce, która pozbawiła pracy pięciu dziennikarzy, ponadto dwóch dziennikarzy internowano. Sławiński zachował pracę jako redaktor naczelny „Przeglądu Konińskiego” do roku 1990, w którym pracował jeszcze przed stanem wojennym. W III RP odnalazł się w polityce, najpierw jako radny Rady Miasta Konin, a potem senator RP z list Sojuszu Lewicy Demokratycznej. W 2004 r. – pomimo protestów środowisk dziennikarskich Wielkopolski, pamiętających Sławińskiego jako weryfikatora z czasu stanu wojennego – został wybrany z ramienia lewicy na członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Obecnie w mediach pracują także jego dzieci: syn w TVP i córka w TVN⁹³.

Kolejny przypadek kariery politycznej weryfikatorów stanowi postać Ryszarda Ulickiego. W stanie wojennym zasiadał w lokalnej komisji weryfikacyjnej dziennikarzy w Koszalinie. Od 1971 był etatowym pracownikiem aparatu partyjnego. Sprawdził się jako propagandzista, w latach 80. kierował Wydziałem Propagandy i Agitacji Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Koszalinie. Od 1984 roku do roku 1990 był redaktorem naczelnym Polskiego Radia w Koszalinie. Od 1991 do 2003 roku zasiadał w Sejmie RP jako poseł I, II, III i IV kadencji wybrany z okręgu koszalińskiego z ramienia Sojuszu Lewicy Demokratycznej. W 2003 roku utracił mandat poselski w związku z powołaniem przez Sejm na członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji⁹⁴. Gdy miał zostać członkiem Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji przeciwko jego kandydaturze protestowało Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich: „Obawiamy się, że Ryszard Ulicki gorliwie zastąpi Adama Halbera i wesprze Włodzimierza Czarzastego w umacnianiu politycznej i biznesowej kontroli nad mediami elektronicznymi przez opcję polityczną, która dominuje w Krajowej Radzie Radiofonii i Telewizji do końca obecnej dekady. W tej sytuacji nadzieje na zmiany w TVP, obudzone wybraniem kilku niezależnych członków rady nadzorczej, wydają się być pogrzebane. ‘Nowe otwarcie’ polityki medialnej kończy się, zanim się zaczęło”⁹⁵.

⁹² B. Rogalska, dz. cyt., s. 199.

⁹³ Zob. Szymowski L., *Media wobec bezpieczeństwa. Infiltracja środowiska dziennikarskiego przez służby specjalne PRL i III RP*, Warszawa 2012; s. 78-79.

⁹⁴ L. Zalewska, *Weryfikator zadba o wolność słowa*, „Serwis SDP, Periodyk Gdańskiego Oddziału Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich”, nr 8, 15 sierpnia 2003 r. <http://gosdp.republika.pl/archi01/serwis17.htm> [dostęp: 3.06.2013].

⁹⁵ Tamże.

Innym z członków komisji weryfikacyjnych Polskiego Radia – w Warszawie – był Andrzej Turski. Od 1968 r. pracował w Redakcji Polskiego Radia. W latach 1974–1990 członek PZPR, wzbudzał zaufanie władzy stanu wojennego. Znaczna część przez niego weryfikowanych odeszła z pracy, nie przeszła przesłuchań pozytywnie, uznana za „element wrogi”, o „poglądach antysocjalistycznych”. Sam Andrzej Turski w 1982 r. został awansowany na redaktora naczelnego Programu III PR, a następnie na dyrektora Programu I – stanowiska stanowiącego szczyt radiowej kariery, współtworząc takie audycje jak: „Sygnały Dnia”, „Samo Życie”, „Radiokurier”. W wolnej Polsce odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi. W 1987 r. przechodzi do Telewizji Polskiej, otrzymując stanowisko dyrektora i redaktora naczelnego TVP 1. W III RP. W 1991 r. zostaje wicedyrektorem Telewizyjnej Agencji Informacyjnej. Od 2002 r. w „Panoramie” w II programie TVP, w TVP Info był gospodarzem programu publicystycznego „7 dni świat”. Laureat Super Wiktora i Wiktora w kategorii dziennikarz roku 2005⁹⁶.

Inny członek komisji weryfikacyjnych, Karol Bielecki, weryfikujący kolegów w TVP wyjechał na placówkę jako korespondent TVP do Pragi. Kolejny członek komisji weryfikacyjnej Zbigniew Bożyczko, przesłuchujący dziennikarzy gdańskiego oddziału telewizji, na kolejnym etapie swojej pracy otrzymuje awans do Warszawy, otrzymuje etat w redakcji Dziennika Telewizyjnego. Następnie trafia do redakcji zagranicznej, by w 1987 r. wyjechać jako korespondent TVP do Nowego Jorku.

Z kolei zasiadający w komisji weryfikacyjnej oficer Służby Bezpieczeństwa Stanisław Kaczmarski, tylko podający się za dziennikarza, zostaje szefem redakcji „Dziennika Telewizyjnego”, by następnie jako korespondent TVP wyjechać do Pragi. Kaczmarski pracuje w telewizji do końca PRL, odchodzi z niej w okresie przełomu 1989/90 r. Inny przykład kariery, to postać Józefa Królikowskiego, który w 1981 r. zasiadał w komisji weryfikacyjnej w Gdańsku, który wkrótce zostaje na redaktorem naczelnym „Głosu Wybrzeża”, a następnie na stanowisku wiceprezesa Radiokomitetu, w którym wciąż pracował po przyjsciu nowego szefa Andrzeja Drawicza. Podobny dobry los co Królikowskiego, spotyka Jerzego Geberta, dziennikarza sportowego Polskiego Radia, który weryfikował swoich kolegów w Gdańsku. Wcześniej był korespondentem podczas igrzysk olimpijskich w Montrealu i Moskwie, a następnie aż do 1991 r. pracował jako redaktor naczelny gdańskiej rozgłośni Polskiego Radia⁹⁷.

⁹⁶ <http://gwiazdy.interia.pl/galerie/najnowsze/sopot-hit-festiwal-2009/zdjecie/duze,1085892,2,338> [dostęp: 2.09.2010].

⁹⁷ Zob. L. Szymowski, dz. cyt., s. 80–82.

Przywołane wyżej życiorysy nie stanowią historii odosobnionych. Kariery i losy dziennikarzy tworzących komisje weryfikacyjne, nie tylko w okresie stanu wojennego, ale także w III RP od lat przeżywają na nowo swój rozkwit⁹⁸.

Podsumowanie

Ludowe Wojsko w polskim systemie mediów totalitarnych wniosło szczególne zasługi przede wszystkim w momentach politycznych przesileń. Wykazywało wówczas wyjątkową aktywność, dysponowało ludzkim potencjałem zmuszonym do ścisłego wykonywania poleceń według zhierarchizowanego systemu zależności. Szczególnie ważną funkcję propagandową pełniło w czasie „wyzwalania” ziem polskich i budowania nowej władzy. Propaganda wojskowa wyrabiała w społeczeństwie pogląd o trwałości nowej władzy, legitymując jej trwanie⁹⁹. Szczególnie jej rola zaznaczyła się w okresie stanu wojennego. Wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. oznaczało w mediach wdrożenie wojennej mobilizacji wszystkich komórek wojska odpowiedzialnych za propagandę. Wtedy także objawił się szczególny rodzaj przemocy, wcześniej nie spotykany, państwa totalitarnego wobec dziennikarzy, gdy do zmilitaryzowanych redakcji wkroczyli uzbrojeni żołnierze. Proces pacyfikacji poszczególnych redakcji i dziennikarzy w systemie komisji weryfikacyjnych i podpisywania dziennikarskich lojalek oznaczał także weryfikacje redakcji prasowych i dziennikarzy radio i telewizji w Komitecie ds. Radio i Telewizji i jego oddziałach regionalnych.

Pomimo upływu dekad nie doczekaliśmy się jeszcze mniej lub bardziej wyczerpującego, opisu telewizji okresu stanu wojennego i losów ludzi, którzy ją tworzyli. Historia mediów okresu PRL domaga się ciągu dalszego, zwłaszcza opisu historii dziennikarzy i redakcji w okresie wojskowych weryfikacji, wypisywania przez komisje weryfikacyjne wilczych biletów i nakazów bezwzględnej emigracji z kraju. Dziś wiemy, dzięki pracy badaczy Instytutu Pamięci Narodowej, że poznawanie prawdy jest jednak możliwe. Archiwa są „żywe”, wiemy, że część materiałów z weryfikacji zachowała się. Można mieć nadzieję, że nastąpią mimo upływu czasu kolejne odsłony historii, choć część archiwów weryfikacyjnych została przejęta nieoficjalnie przez osoby indywidualne i zapewne nieodwołalnie utracona¹⁰⁰. Dziennikarze poddani weryfikacji podkreślali, że weryfikatorzy na przesłuchanie mieli przygotowane specjalne personalne teczki, zawierające szczegółową wiedzę

⁹⁸ Więcej o weryfikacji w Radiokomitecie czyt. także. w: *Rozmowa ze Stanisławem Remuszko*, w: J. Zalewski, „Pod prąd”, Warszawa 2013, s. 285-299.

⁹⁹ M. Czyżniewski, *Propaganda polityczna władzy ludowej w Polsce 1944-1956*, Toruń 2005, s. 60.

¹⁰⁰ Na podstawie rozmowy z V 2013 r. z Elżbietą Binder ze Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich pracującej w Pracowni Wolnego Słowa, opracowującej historię SDP w okresie stanu wojennego.

nie tylko o przebiegu kariery zawodowej, ale także o ich życiu osobistym. Te akta zapewne także gdzieś spoczyły w przepastnych archiwach IPN.

Publikowane monografie i dokumenty archiwów Instytutu Pamięci Narodowej są często przyjmowane z mieszanymi uczuciami przez świadków tamtej historii. Trudno jest akceptować bezwzględną wymowę akt, informacji, raportów służb aparatu bezpieczeństwa. Jednak pojawiające się wciąż nowe dokumenty przynoszą nową, bardzo cenną wiedzę o mediach stanu wojennego i lat 80., domagając się kolejnych prac i projektów.

References

Bibliografia

Źródła archiwalne

- AAN (Archiwum Akt Nowych), MiP, syg. 773, Protokół z posiedzenia Kolegium Propagandowego w dniu 5 listopada 1945, Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Wydział Propagandy i Agitacji, syg. 237/VIII/240, stenogram.
- AIPN (Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej), 0236/257, Informacja Departamentu II MSW o realizacji akcji kryptonim „Jodła” i „Klon” podpisana przez gen. bryg. Zdzisława Sarewicza, dyrektora Departamentu II MSW, tajne specjalnego znaczenia, styczeń 1982, Warszawa, t. 3, mps.
- AIPN, 0236/257, Wykaz internowanych pracowników Komitetu do spraw Radia i Telewizji przygotowany przez zastępcę naczelnika Wydziału XII Departamentu II MSW, egzemplarz pojedynczy, tajne, 5 kwietnia 1982 r., Warszawa, t. 3, rkps.
- AAN, KC PZPR, Wydział Kultury, LVI- 392, Protokół z rozmów weryfikacyjnych z kadrą dziennikarską pionu artystycznego Telewizji Polskiej, po 2 lutym 1982 r., Warszawa, mps.
- AAN, Urząd Rady Ministrów, Biuro Prasowe Rządu, 222/545, Protokół z rozmów weryfikacyjnych z kadrą kierowniczą redakcji informacyjno-publicystycznych Telewizji Polskiej, luty 1982 r., Warszawa, mps, za: S. Ligarski, G. Majchrzak, dz. cyt. s. 192.
- AAN, KC PZPR, 1354/1829, Opracowanie Wydziału Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR dotyczące sytuacji środowisku dziennikarskim oraz zadań partii w stosunku do środków masowego przekazu w warunkach stanu wojennego, 31 grudnia 1981, Warszawa, k.83-96, kopia (mikrofilm), mps.
- AIPN, 1585/1002, Zasady weryfikacji kadr dziennikarskich oraz pracowników administracji, techniki i kolportażu w prasie, radiu i TV, b. d.
- AIPN, Gabinet Ministra Spraw Wewnętrznych, 1585/15941, Informacja dzienna Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych nr 258 (360), tajne (fragment), 17 września 1982 r., Warszawa, mps.
- AIPN, Gabinet Ministra Spraw Wewnętrznych, 1585/1002, Zasady weryfikacji kadr dziennikarskich oraz pracowników administracji, techniki i kolportażu w prasie, radiu i TV, przed 21 grudnia 1981, Warszawa, oryginał, mps.
- AIPN, 0437/4, Tezowa informacja polityczno-operacyjna za okres 13 XII 1981-IIV 1982, bd., k.32-33.
- AIPN, 0365/73, Notatka naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW Czesława Dziemi, dotycząca możliwości powstawania zagrożeń dla funkcjonowania Komitetu do spraw Radia i telewizji, egzemplarz nr 1, tajne, 2 grudnia 1983 r., Warszawa, t.2, mps.

- APW Otwock, KD PZPR Warszawa-Mokotów, 101/IV-26, Protokół posiedzenia egzekutywy KD PZPR Warszawa-Mokotów z dn. 31 III 1983, k. 110.
- CAW, 1806/92, oryginał, mps., AIPN, 2278/24, Meldunek sytuacyjny nr 8 o działalności Komitetu do spraw Radia i Telewizji pełnomocnika Komitetu Obrony Kraju w Komitecie do spraw Radia i Telewizji gen. bryg. Albina Żyty do sekretarza Komitetu Obrony Kraju gen. broni Tadeusza Tuczapskiego za okres 30 stycznia – 5 lutego 1982 r., tajne, 5 lutego, Warszawa k. 468-471.
- Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, Sprawozdanie pełnomocnika-komisarza KOK w Komitecie ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” z całokształtu działalności Komitetu do spraw Radia i Telewizji oraz pracy pełnomocników-komisarzy KOK za okres od 13 XII 1981 r. do 25 VII 1983 r., 4 VIII 1983 r.
- Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, Komitet ds. Radia i telewizji, 1804/3, Protokół nr 31 z posiedzenia prezydium Komitetu do spraw Radia i Telewizji, 11 lutego 1982 r., Warszawa t.2, b.p., oryginał, mps.
- Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, 1804/3, Cele zasady i organizacja przeglądu pracowników Polskiego Radia i Telewizji zatwierdzone przez prezydium Komitetu ds. Radia i Telewizji 4 stycznia 1982 r., do użytku służbowego, 4 stycznia Warszawa, t.1, b.p., kopia, mps.
- Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, Komitet ds. Radia i Telewizji, 1804/3, Tezy na naradę aktywu Polskiego Radia i telewizji „Nasze zadania po VII Plenum KC PZPR”, marzec 1982 r., Warszawa, t. 3, b.p., oryginał, mps.
- Ośrodek Dokumentacji i Zbiorów Programowych TVP SA, Komitet ds. Radia i Telewizji, Sprawozdanie końcowe zespołu komisarzy wojskowych działających w komitecie do spraw Radia i Telewizji za okres od 13 grudnia 1981 r. do 25 lipca 1983 r. skierowane do przewodniczącego Komitetu do spraw Radia i Telewizji Mirosława Wojciechowskiego, do użytku wewnętrznego, 12 sierpnia 1983, Warszawa, 1919/43, b.p., oryginał, mps.
- Protokół narady kierownictwa Komitetu do spraw Radia i Telewizji w dniu 15 listopada 1982 r., 15 listopada 1982 r., Warszawa, t. 5, b.p., oryginał, mps.
- Z danych - ODiZP TVP S.A., 1919/43, Sprawozdanie pełnomocnika-komisarza KOK w Komitecie ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” z całokształtu działalności Komitetu do spraw Radia i Telewizji oraz pracy pełnomocników-komisarzy KOK za okres od 13 XII 1981 r. do 25 VII 1983 r., 4 VIII 1983 r., s. 2.

Opracowania

- Bączek P., *Krakowska weryfikacja dziennikarzy*, cz. 2, „Gazeta Polska” 2006, nr 18, s. 10-11.
- Czyżniewski M., *Propaganda polityczna władzy ludowej w Polsce 1944-1956*, Toruń 2005.
- Holzer J., Leski K., *Solidarność w podziemiu*, Łódź 1990.
- Kania D., J. Targalski T., Marosz M., *Resortowe dzieci. Media*, Warszawa 2013.
- Ligarski S., Majchrzak G., *Polskie Radio i Telewizja w stanie wojennym*, Warszawa 2011.
- Majchrzak G., *Wierność albo weryfikacja*, „Biuletyn IPN” nr 12 (2007), 71-78;
- Majchrzak G., *Próba sił: warszawskie Radio „Solidarność” kontra Służba Bezpieczeństwa 1982-89*, „Z Dziejów Polskiej Radiofonii” nr 2 (2005-2006), s. 103-132.
- Matuszewski S., *Na progu wolności*, Warszawa, Łódź, Kraków 1945.
- Paczkowski A., *Wojna polsko-jaruzelska. Stan wojenny w Polsce 13 XII 1981 – 22VII 1983*, Poznań 2006.
- Rogalska B., „Weryfikacja. I potem...” w: Waglewski J. (red.), „Wspomnienia niekontrolowane. Z historii PRL – Dziennikarze”, część II, Gdańsk 2006.

- Szulc P., *Dziennikarze władzy, władza dziennikarzom. Aparat represji wobec środowiska dziennikarskiego*, Warszawa 2010.
- Szymowski L., *Media wobec bezpieczeństwa. Infiltracja środowiska dziennikarskiego przez służby specjalne PRL i III RP*, Warszawa 2012.
- Wicenty D., *Załamania na froncie ideologicznym. Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich od Sierpnia '80 do stanu wojennego*, Gdańsk 2012.
- Władyka W., „Polityka” i jej ludzie, Warszawa 2007.
- Wyrwich M., „Z wieżowca na Grójeckiej”. „Tu Radio”, „Solidarność”, „Niedziela” nr 39, (2007), s. 14-15.
- Zalewska L., *Weryfikator zadba o wolność słowa*, „Serwis SDP, Periodyk Gdańskiego Oddziału Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich”, nr 8, 15 sierpnia 2003 r. <http://gosdp.republika.pl/archi01/serwis17.htm> [dostęp: 3.06.2013].
- Zalewski J., *Pod prąd*, Warszawa 2013.
- Załuski P., *Internowania dziennikarzy na Dolnym Śląsku*, „Forum Dziennikarzy” nr 91-92 (2009), s.78-81.
- Zwiernik P., *Pirackie radiostacje reakcyjnego podziemia*, „Nasz Dziennik” 13-14.12.2003 r.

Netografia

- <http://gwiazdy.interia.pl/galerie/najnowsze/sopot-hit-festiwal-2009/zdjecie/duze,1085892,2,338> [dostęp: 02.09.2010].
- http://www.hfhrpol.waw.pl/obserwatorium/index.php?option=com_content&view=article&id=3245:list-otwarty-sdp-w-sprawie-weryfikacji-odzkich-dziennikarzy-w-stanie-wojennym&catid=63:lokalne-odzkie&Itemid=70 [dostęp: 04.08.2011].
- http://www.ipn.gov.pl/portal/pl/58/8421/Kobiety_internowane_Goldap_1982__Bialystok_10_grudnia_2008.html [dostęp: 15.06.2012].
- Polak W., *Czas ludzi niepokornych*, <http://www.sdp.pl/pracownia-wolnego-slowa/historia/cz2> (23.05.2013).
- Rozmowa dnia – 13 grudnia, z Jadwigą Chmielowską rozmawia Błażej Torański, <http://www.sdp.pl/rozmowa-dnia-jadwiga-chmielowska2> [dostęp: 14.12.2011].
- Szkic do historii SD RP, cz. II, E. Binder (red.), <http://www.sdp.pl/pracownia-wolnego-slowa/historia/cz2> [dostęp: 23.05.2013].
- Szyborski T., *Rok 1982: Dziennikarzy zweryfikować i wyrzucić. Najlepiej z pracy. „Złamać niepokorne media”*, <http://wpolityce.pl/dzienniki/dziennik-tomasza-szyborskiego/19771-rok-1982-dziennikarzy-zweryfikowac-i-wyrzucic-najlepiej-z-pracy-zlamac-niepokorne-media> [dostęp: 14.12.2011].
- Tyrański W., *Za co (już) dziękujemy Generałowi. Nie tylko zabici. Po 13 grudnia 1981 wielu złamano karierę zawodową, a nawet życie*: <http://wpolityce.pl/dzienniki/klub-wtorkowy/20457-za-co-juz-dziekujemy-generalowi-nie-tylko-zabici-po-13-grudnia-1981-wielu-zlamano-kariera-zawodowa-a-nawet-zycie> [dostęp: 16.03. 2012].
- Zalewska L., *Weryfikator zadba o wolność słowa*, „Serwis SDP, Periodyk Gdańskiego Oddziału Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich”, nr 8, 15 sierpnia 2003 r. <http://gosdp.republika.pl/archi01/serwis17.htm> [dostęp: 03.06.2013].